

Д. 615.388 / 7

2000

БІБЛІОТЕЧКА НАШОГО ПРИЯТЕЛЯ

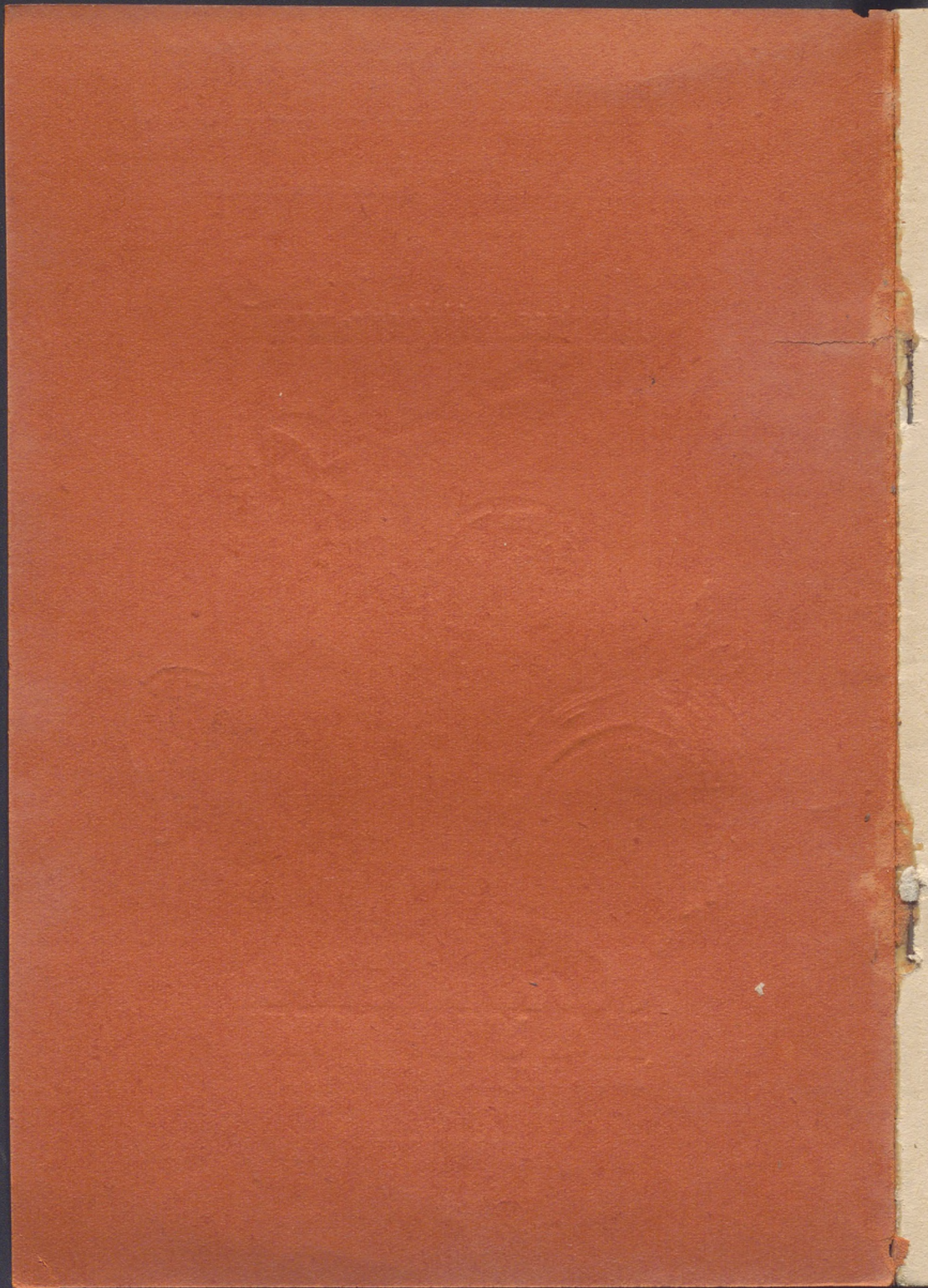
Випуск 7.

АНТІН ЛОТЦЬКИЙ

БУЛО КОЛИСЬ
НА УКРАЇНІ
ІСТОРИЧНІ ОПОВІДАНЯ

ІІІ. РОСТИСЛАВИЧІ

II. 615.388/7

1

БІБЛІОТЕЧКА НАШОГО ПРИЯТЕЛЯ

Випуск 7.

БУЛО КОЛИСЬ НА УКРАЇНІ

Історичні оповідання

III. РОСТИСЛАВИЧІ

написав

АНТІН ЛОТОЦЬКИЙ

Вінету й ілюстрації зладив Петро Андрусів

Сад. 1 квб 5170/34

ЛЬВІВ

1936

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „НАШ ПРИЯТЕЛЬ“

II 615.388/7

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, Чарнецького 26.

СМЛИВИЙ КНЯЗЬ

Хоробрий, сміливий, непосидючий був князь Ростислав, син князя Володимира, а внук князя Ярослава Мудрого.

— Зовсім у батька вдався — говорили дружинники його. — Його покійний батько був такий — завсіди тільки в походах і в походах. Родився до воєнного діла, без воєнних походів, без виправ воєнних життя йому не життям було б!

Такий був і князь Ростислав Володимирович. Ніякі невигоди не відстрашували його. Навіть невдачі не знеохочували, не ломили, а навпаки, ще тугішим, ще завзятішим робили його.

— Скривдили мене брати, не дали мені батьківського уділу, Новгороду! Та я й не дбаю! Мечем здобуду собі уділ, який захочу! — говорив князь гордо, як гостював раз у Вишатича Івана. — Вони дали мені Червенські городи¹! Та там за тісно мені. Моя вдача потребує розмаху, простору.

Іван Вишатич говорив на це князеві:

— Княже, буває так, що більша заслуга вдержати своє, ніж чуже здобувати.

— Твоя правда! Але я, друже, орел! Мені треба простору. А там, у цих Червенських городах, з півдня гори угорські, а з заходу піски. За мало простору, тісно мені там. Та я цим не журюся. От, був я недавно в Новгороді, там найшов я чимало дружинників, охочих зо мною слави добувати. Думаю, що й у Києві найдуться.

— Княже! — не видержав син Івана, молодий Вишата, — я й зараз готов за тобою!

— Дякую тобі, юначе! Кажу тобі, будеш славний,

як і дід твій! У мене вже є один Вишата, син покійного Остромира. Теж такий завзятець, як ти. Ще й побратимами²⁾ станете.

А воевода Порій:

— Коли ти, княже, згоден будеш, то й я піду з тобою.

— Дуже радий буду! Твій розум, твоя рада придадуться мені.

— Сподіюся, княже, що й меч мій пригодиться — відповів Порій.

КНЯЗЬ ТЬМУТОРОКАНІ

І зібрав князь Ростислав дружину, хоч й невелику, але сміливу й хоробру, а то й очайдушну.

— Браття й дружино! — скъазав до дружинників своїх — Підемо на Тьмуторокань³⁾. Підемо здобувати нові землі на Сході й на Півдні.

Тут вмiшався Порій, воевода:

— Княже, пригадай, що написав хан печенігів на черепі твого прадіда, Святослава Хороброго: „Чужого забажаеш, своє втрадиш!“.

— Ну, й що ж! Погиб мій прапрадід, та славною смертю. Він погиб, однак слава його вічно житиме. Цього й я бажаю! У Тьмуторокань хочу йти, і Тьмуторокань моя буде! Сподобалася мені ця багата країна! Там торгівля з Греками дасть мені багатство, а Кавказ⁴⁾ войовників завзятих.

І захопив князь Ростислав Тьмуторокань.

Але не довго сидів спокійно.

Каже раз дружині своїй:

— Браття й дружино! Годі, щоб мечі наші ржавіли. Підемо на касогів!⁵⁾

— Підемо, княже, куди поведеш нас! — закликала дружина.

Довгі й завзяті були бої, та не встояли Касоги, мусіли дань платити князеві Ростиславові.

— Небезпечний такий сусід для нас. — казали корсунські греки⁶⁾. — Треба нам конче збутися його. Та війною з ним ніщо не вдіємо, тут треба підступу.

І післали до Тьмуторокані послів.

СМЕРТЬ СЕРЕД ПИРУ

А князь Ростислав тоді в своєму теремі бенкет справляв.

— Будьте гостями в мене! — сказав корсунським послам.

На пирі величали князя, славив його й грецький сотник, що прийшов у посольстві.

— Княже, — сказав він, — тобі б і в Корсуні й у Царгороді панувати.

— І буду, як захочу! — відповів князь гордо.

Аж тут де не взявся, якийсь невідомий чернець, старий, сивий, як голуб:

— Княже Ростиславе! — став він говорити. — Велика твоя слава, хоч твій вечір уже перед тобою. Та є трьох синів у тебе, вони не затемнять твоєї слави, а зростать її, хоч і не тут, а на західніх межах землі нашої.

— Що ти, старче Божий, говориш! Тут моя слава буде, тут і синів моїх буде слава!

— Тут твоя, а на заході синів твоїх! — відповів старець і щез із салі, мов і не було його.

Князь задумався, спер голову на правій руці.

Тут підступив до нього корсунський сотник і каже:

— Задумався ти, княже, над словами чоловіка Божого. Шкода думати! І твоя слава і синів твоїх у мечі, а життя в чарі вина.

— Твоя правда, — сказав князь. — Випий на мое здоровля!

І велів подати сотникові чару з вином.

Грек узяв чару в руки й швидко, незаметно всипав щось до неї, а потім каже:

— Княже, у нас такий звичай, що хто другого частує вином, то перше сам п'є з чари.

— Не знав я про цей ваш звичай. Та коли є такий, то дай, я випю перший.

Грек подав князеві чару. Князь випорожнив її душком. І велів налити нову чару сотникові. Сотник випив:

— Пю на славу князя Ростислава, могутнього володаря Тьмуторокані.

А князь сидів іще трохи та вскорі почув, що щось недобре з ним твориться. Підвівся й сказав:

— Вибачні будьте, гості мої, я щось нездоров, мушу покинути вас.

І покинув, але покинув уже назавжди. На другий день не стало вже князя Ростислава в живих.

Умираючи, покликав до себе Вишату, сина Івана Вишатича, та сказав:

— Правду сказав чернець! Не тут доля для моїх синів. Віддаю їх у твою опіку. Помози їм здобути Червенські городи!

Вишата прирік опікуватися княжими синами — Рюриком, Володарем і Васильком, поки не повиростають.

— Тепер можу спокійно вмирати, — сказав князь.

І поховали князя Ростислава в церкві Пресвятої

Богородиці, що її збудував ще князь Мстислав Червоний.

Умер хоробрий князь, та слава його не вмерла. Довго ще співали по Україні пісень у його честь.

КНЯЖІ СИРОТИ В КИЄВІ.

Боярин Вишата оженився був у Тьмуторокані з дочкою багатого купця Ореста, Оленкою.

Як поховали князя Ростислава, каже він до жінки:

— Нема мені чого тут сидіти. Затужив я за Києвом.

А Оленка:

— Так їдьмо в Київ. Де ти, там і я!

І поїхали. Поїхали з ними й сироти, княжичі: Рюрик, Володар і Василько.

Брати щиро-серечно любилися. Один за одним, як то кажуть, і в огонь скочив би. У Вишатів було двоє дітей: дівчинка Оля, ровесниця Володаря, та хлопчик Мирон, ровесник наймолодшого з князенків, Василька.

— Час уже вчити княжичів і нашого Миронка грамоти — каже раз Вишата.

А жінка в відповідь:

— А вже ж, що час! Тільки треба їм доброго вчителя найти.

— Я вже найшов — відповів Вишата — це чернець Печерської Лаври⁷⁾ о. Поликарп. Його поручив мені ігумен, о. Теодосій. Знаєш, чому я його вибрав? Перше, що він високовчений, бував у світі, але важніше те, що він родом із Перемишля.

— Чому це найважніше?

— Ти знаєш, що Червенські городи й уся Галицька волость⁸⁾ це уділ наших княжичів. Їх батько, Ростислав, не хотів сидіти там, говорив завсіди, що йому за тісно. За прикладом Святослава Хороброго шукав він щастя поза межами рідної землі й таксамо, як той, погиб передчасно. А я хочу, щоб Ростиславичі не шукали щастя поза межами свого уділу, але щоб полюбили цю нашу

окраїнну землю й старалися зробити її багатою й щасливою.

Як задумав Вишата, так і зробив.

І вже на другий день почав о. Поликарп за згодою ігумена Печерського Монастиря, св. Теодосія, вчити княжичів і Вишатиних дітей.

Чернець Поликарп був уже старенький. Багато пережив, багато бачив світа на своєму довгому віку. За молоду не був черцем, був княжим дружинником. Але як помер Ярослав і між його дітьми почалися міжусобиці, знеохотився Яромир, відложив меч і постригся в черці⁹) в Печерському монастирі в Києві. Були це останні роки св. Антонія й Теодозія. Там віддався чернець Поликарп (так тепер звався Яромир) пильно духовним наукам і вскорі став священиком. Св. Теодосій дуже цінив о. Поликарпа й, коли хто звертався до нього, щоб дав учителя його дітям, він завжди говорив: „Найкращий учитель це о. Поликарп!“ Так відповів св. Теодосій і молодому Вишаті.

І так о. Поликарп став учителем княжичів і Вишатового сина. Діти скоро привязалися до свого вчителя, ба навіть полюбила його. Він повідав їм різні казки й легенди, а завсіди так, що діти мали з них якусь науку. Оповідав дещо зо своїх пригод, оповідав про свій рідний Перемишль, рідні сторони. Як говорив про ці землі, тоді його старечі очі горіли якимось дивним жаром, він увесь немов молодшав.

— Це ваш уділ, княжичі, й ви повинні вже тепер полюбити цю нашу окраїнну землю всім серцем, всією душею. Ви тепер мусите пильно вчитися, щоб, як станете там князями, зробити цю землю щасливою й багатою.

Княжичі слухали старця уважно, й цей жар і любов до тієї обітованої землі, що її вони досі навіть не бачили, переливалися в їх молоденькі серця.

Наймолодший Василько тоді звичайно стискав маленькі кулачки й говорив із запалом:

— Ні, о. Поликарпе, я не дам на поталу моєї батьківщини, буду її боронити від усіх ворогів!

А середущий Володар додавав:

— А я дбатиму, щоб моє князівство стало багате й щасливе, щоб добре було там жити людям.

А найстарший Рюрик:

— Я побудую там кріпкі твердині, щоб ворог не мав доступу, а величаві святині Господу Богу, щоб славилось ім'я Господне й нарід ставав побожніший і кращій душею.

— Гарно, діти, гарно, княжичі! — говорить старенький учитель. — Думайте, думайте завчасу про це!

Щасливий був учитель, що підготовляв володарів для своєї рідної землі, щасливий був двічі, коли бачив, що зерно, що його він засівав, паде на добру землю.

Щасливі та вдоволені були й княжичі, що такого доброго вчителя, неначе другого батька рідного дав їм Господь.

НА ДВОРІ КИЇВСЬКОГО КНЯЗЯ.

Аж ось і провідав великий князь, Ізяслав Ярославич, від св. Теодосія, що в боярина Вишати виховуються сироти по кн. Ростиславові Володимировичу.

— Треба їх тут узяти до себе на княжий двір — подумав він собі.

І післав до боярина Вишати:

— У тебе, боярине, є княжичі, сироти по князеві Ростиславові. Не ялося, щоб княжичі жили й виховувалися в боярина. Я їх опікун і забираю їх до себе, в свій терем. Вчитиме їх і далше о. Поликарп, бо він учить і моїх дітей.

Жаль було Вишаті, жаль було його жінці Олені за дітьми, та що ж було їм діяти; княжій волі ніяк противитися.

— Князь Ізяслав тут правий! Це ж діти його братанича й слід йому ними заопікуватися. — казав Вишата. — Вкінці й я є в Києві. Вже я не спущу княжичів із очей, додержу приречення їх покійному батькові.

Плакали й княжичі, як пращалися з дотеперішніми

своїми опікунами й із їх дітьми. А Миронкові й Олі обіцялися прохати в великого князя, щоб дозволив їм приходити на княжий двір.

І додержали обіцянки. Князь Ізяслав згодився на це.

— Хай приходять, — сказав — буде й моїм дітям веселіше.

Весело минав час княжичам на великокняжому дворі. Тут було гамірно, завжди рух. Повно дружинників і дітських¹⁰), приходили раз-у-раз посли й від українських князів і від чужих володарів.

Аж ось на княжому дворі зайшли зміни. Було це 1078 р. Приїхав брат князя Ізяслава, князь Всеволод, і прохав у нього помочі, щоб відбити Чернигів. І вирушив князь Ізяслав братові на поміч. Поміг йому здобути Чернигів, але сам не вернувся вже в Київ. Погиб. Дружинники привезли його тіло в Київ. Похоронили князя в марморній домовині в Десятинній Церкві.

Великим князем у Києві став князь Всеволод. Братаничам, сиротам по Ізяславові дав: Ярополкові Волинську землю, а Святославові Новгородську.

— А ми дальше без уділу, — каже Рюрик до Володаря — про нас ніхто не думає.

Та подумав про них Ярополк Ізяславич.

— Треба мати цих Ростиславичів на оці. Вони воєвничого духа, захочуть іще відобрати в мене свій уділ. Запрошу їх до себе та тут берегтиму, щоб не задумали лиха на мене.

І запросив. Порадилися княжичі Рюрик, Володар і Василько:

— Треба їхати. Будемо на місці, матимемо скоріше нагоду відібрати нашу спадщину.

Попращалися з сімєю Вишати (старенький о. Поликарп уже помер був) і поїхали в Володимир Волинський.

У КНЯЗЯ ВОЛИНИ.

Ярополк привітався з Ростиславичами на вид щиро та радісно.

— Ах, вітайте, вітайте! Який я радий, який я радий, що бачу вас у своєму теремі. — говорив він серед обіймів із ними.

Він таки справді радів.

От тепер то я вас берегтиму, щоб вам не забажалося відбирати в мене вашого уділу — подумав він собі, а гослосно сказав:

— Я вже призначив вам кімнати й службу для вас. Дбати, щоб Вам нічого не хибувало, буде Янош Фекете. Щоб ви все мали його під рукою, він таки житиме в кімнатці біля ваших світлиць.

А цього Яноша то ще до приїзду Ростиславичів покликав був Ярополк до себе й сказав йому:

— Яноше, маеш нагоду заслужити собі в мене на

ласку! Тут прийдуть три сини покійного князя Ростислава Володимировича. Ти знаєш, що Червенські Гори й Галицька Волость належали до їх батька. От я хочу знати, чи не думати хочуть вони про відзискання цих волостей. Я тебе назначу їм до прислуг, а ти прислухайся, що вони говоритимуть і з ким сходитимуться. І про все доноси мені. Служи мені вірно, а я тебе добре винагороджу.

Янош Фекете був мадяром, що втік чомусь із своєї країни та зголосився до служби в князя Ярополка. Князь Ярополк пересвідчився вже нераз, що він йому вірно служив і сповняв усе, чого князь зажадав від нього. І князь у всьому давав йому віру.

— Не по нутру мені цей мадярин; — не видержав Василько, коли вперше побачив його — такий непевний у нього погляд.

— І мені він відразливий! — притакнув Володар — Та що ж, не ялося зараз із початку противитися дядькові Ярополкові.

— Певно, що так! — признав Василько, — але треба нам Яноша вистерігатися.

І вистерігалися його всі три, майже ніщо при ньому не говорили. Та й скоро пересвідчилися, що він підслухує їх. Раз Рюрик якось раптово отворив двері від кімнати й ударив ними з усієї сили по чолі Яноша.

— Що ти тут робиш? — спитався Рюрик гостро.

— Я? Я ніщо, загубив тут ножа... — відповів змішаний Янош і відійшов.

— Підслухує драбуга! — подумав Рорюк. — Та навіщо йому цього? Чи не дядько Ярополк приказав це...

А Янош лютий був, що так довго вже старається зловити бодай якесь словечко, потрібне йому, та годі. От, тепер ще гуза заробив такого. А князь Ярополк уже нетерпеливиться.

І ще пильніше став підслухувати та підглядати Янош княжичів. Усе дарма! Тоді взявся він на спосіб. Видумував сам усячину та говорив Ярополкові, будь-то він підслухував те, як Ростиславичі говорили між собою.

— Княжич Рюрик говорив із княжичем Володарем, що ти, княже, повинен уже їм звернути їх волости. А Володар казав: „Здається треба буде подумати про спосіб, як їх нам відібрати собі“!

— А, бач, чого їм захочується! — скрикнув князь Ярополк. — Стежи добре за ними, а винагороджу тебе.

Якось прибув до Ярополка Давид Ігоровеч, що був теж без уділу, як Ростиславичі.

Він і став намовляти Ростиславичів, щоб разом із ним ішли здобувати Тьмуторокань.

Ні Володар, ні Василько не мали охоти шукати щастя в Тьмуторокані, де їх батько помер зрадливою смертю.

Та Рюрик дався намовити. І оба вони потайки виїхали з Володимира.

А Янош говорив Ярополкові:

— Княже, вони пішли готовити похід на тебе, я ручу тобі.

Розлютився Ярополк і покликав до себе Володаря та Васильна.

— Куди подався Рюрик? — спитав він у них. — Похід на мене готовити?

— Ні, дядьку, не на тебе похід готовити, а шукати собі нового уділу в Тьмуторокані, або деінде.

— Чого ж ви з ним не пішли?

— Ми ждемо, аж ти, дядьку, віддаш нам наш батьківський уділ.

— Ваш уділ? Цього ніколи не буде! Він мій є й буде. Не думайте навіть про це.

Княжичі не відповіли на ці слова. Тільки від тоді стали справді продумувати над тим, як відзискати уділ.

— Перш за все треба нам відсіля тікати, — сказав Василько — тут не діждемося добра. Знаєш, брате, тікаймо в Київ до Вишати. Там порадимося, що нам робити.

І втекли...

ЗБИРАЮТЬ ДРУЖИНУ.

Зрадів Вишата, коли побачив своїх вихованців, зрадів і Мирон, що виріс уже на дужого паробіку, товаришами дитячих літ.

А як Володар і Василько оповіли про свої пляни, сказав Вишата:

— Княжичі, я вашому покійному батькові прирік, що опікуватимуся вами, поки ви не засядете в своїх уділах на княжих стільцях. У мене в перехованні батькове золото та дорогоцінності. Золото за весь час не лежало даром, і тепер ваша спадщина в двоє така, як її оставив вам батько.

— Дякуємо вам, щирій і добрий опікуне наш! — сказали брати враз. А Вишата говорив даліше:

— Буде за що найняти дружину та рушити з нею по свою батьківщину. А коли б і не стало вам ще, то я своїх грошей доложу, теє, позичу вам.

Ще раз подякував Володар і Василько Вишаті.

А Мирон тоді:

— Княжичі, чи приймете мене до своєї дружини?

Як не стануть Володар і Василько обіймати Мирона:

— Друже наш сердечний, коли ти з нами будеш, то ми певні, що перемога буде наша.

— А я зберу ще всіх товаришів наших молодих літ. Тямите, як то ми разом у військо гралися, як ми вас усіх трьох княжичів своїми вождями вибирали. От, тепер то ми зложимо справжнє військо, а ви таки справді нашими вождями, князями нашими будете.

Не довго тривало, а вже майже всі колишні товариші княжичів у їх дружину зголосилися.

Горде та пишне стануло військо синів Ростислава Володимировича, хоч і невеличке ще.

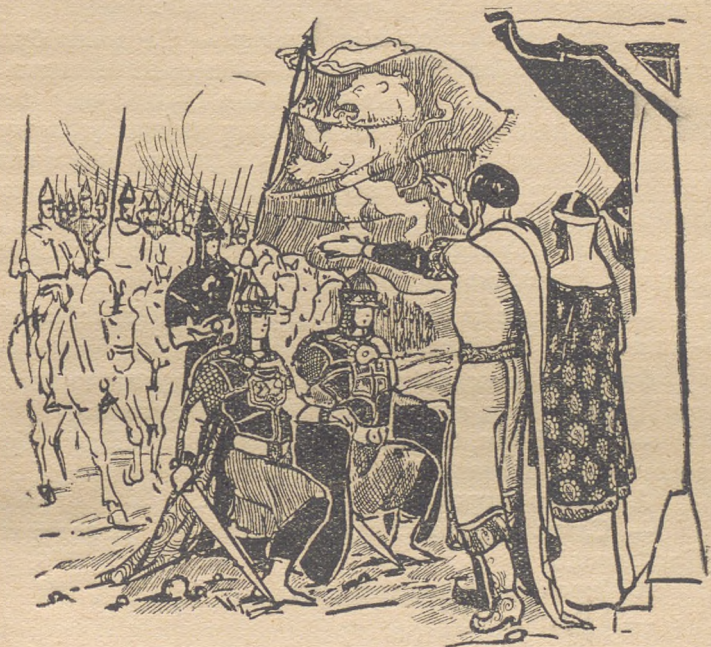
А як розвинули синій прапир із золотим львом, що був досі в переховку в Вишати, й як залопотів він весело на вітрі, тоді Володар каже до Вишати та до його жінки:

— Опікуне наш щирій та добрий, і ви, пані-матко,

що були нам у батька та матері місце, поблагословіть нас замість них, щоб нам повелося в поході нашому.

І оба брати станули на вколішках, а Вишата та його жінка благословила їх:

— Нехай вам щастить, княжичі, завсіди й усюди!

НА РІДНИЙ УДІЛ.

І рушило військо раннім ранком у похід. Ясно світило сонечко Боже, весело лопотів шовковий прапир батьківський. Неначе оповідав дружинникам минулу славу бистрокрилого вірла, Ростислава Володимировича, батька трьох вірлят молодих і дужих — Рюрика, Володаря та Василька. Неначе говорив їм обом: „Як батька вашого вів я до слави й величі, так і вас поведу. Тільки в згоді, в єдності братній жийте й робіть усе!“

Тихо, спокійно рушало військо Києвом раннім ранком, щоб не звертати уваги на себе. Однак як віхали в ліс дрімучий, не видержали — співати забажали.

І понеслася пісня лісом дрімучим, густим.

В обох княжичів якось так легко було на душі.

— Нове життя зачинаємо, самостійне! — говорив Василько.

— Вже ж! — відповів Володар — За довго були ми під опікою небажаних опікунів — тепер нове життя...

Коні йшли бистро. Де княжичі в городі, чи в селі приставали на спочинок, там дружинники нові зголошувалися. Була це найбільша заслуга Мирона Вишатича. Він так умів промовити, так умів заохотити людей охочих до зброї, що ці гурмами зголошувалися в ряди княжого війська. Й росла дружина княжичів Ростиславичів, більшала. Аж зайшли під Збараж.

— Тут уже ваша „вотчина“⁽¹¹⁾ починається, князі! — каже один із дружинників.

І впали оба молоді князі на вколішки, гарячо молилися Господу Богу, а потім тричі землю цілували:

— Вітай нам, батьківщино наша, вітай! Для добра твого все наше життя посвятимо!

А військо загреміло:

— Слава князям Ростиславичам — Володареві й Василькові!

А Мирон Вишатич докинув:

— І Рюрикові!

У СВОЇЙ ВОТЧИНІ.

Збараж добровільно та радо городські ворота отворив, городська старшина князів хлібом-сіллю привітала: — Ви наші, ми ваші, княжіть нам на добро та на славу! — сказала.

Багато збаражської молоді в княжі дружинники зголосилося.

Зо Збаража подалися Володар і Василько з дружиною в Тереховлю. І тут повітали їх хлібом і сіллю.

До Теребовлі прибув і Рюрик до них із чималою дружиною.

— Не повелося в Тьмуторокані — сказав.

— Навіщо тобі Тьмуторокані, тут наш уділ, батьківщина наша!

Город за городом отвирав Ростиславичам ворота аж по Перемишль, Ярослав і Червень.

Та Ярополк став військо готувати на Ростиславичів.

— Не дам їм Червенських Городів й Подрістровя! — сказав, — раз були в моїх руках і остануть при моему роді.

І пішов походом...

Та що ж, не отворили йому воріт Червенські Городи, а Ростиславичі хороброю дружиною шлях заступили.

Завзята була січа. Не встояла Ярополкова дружина, розбіглася, а Ростиславичі в погоню за Ярополком на Володимир ідуть.

І взяли Володимир.

Ярополк у тривозі в Київ до великого князя Всеволода подався благати:

— Рятуй мене! Ростиславичі Володимир захопили, мене з мого уділу прогнали! — благає він, та не каже, що він почав війну, що він перший на уділ Ростиславичів рушив.

А великий князь Всеволод каже:

— Мій син pomoже тобі Володимир відібрати в Ростиславичів.

І рушив Володимир Мономах на Володимир, столицю Волинського князівства. Та заки почав битися, звиває Ростиславичів, щоб добровільно уступили.

— Не ми почали війну, а Ярополк — нехай він дасть слово, що не наступатиме на нас.

І сказав князь Володимир Мономах до Ярополка:

— Погодися з Ростиславичами, лиши їх землі в спокою, а ні, то я сам із ними на тебе піду.

І зобов'язався Ярополк не наставати більше на Ростиславичів, хоч як жаль було відступати тільки землі.

Поїхали всі в Київ до великого князя Всеволода, щоб розсудив їх.

І каже князь Всеволод:

— Не ялося тобі, Ярополку, в Ростиславичів уділ відбирати. Ти вдоволися Волинню, а ви, Ростиславичі, княжіть у своєму уділі! Жийте по сусідськи з Ярополком і бороніть своєї батьківщини, цеї крайньої нашої землі перед ворогами.

У БРАТНІЙ ЗГОДІ

І поділилися брати спадщиною.

Каже Володар:

— Ти, брате Рюрику, найстарший, ти поділи нас!

І каже Рюрик:

— Я беру собі „горню перемиську сторону“, ти, Володарю, візьмеш Побужжя та верхне Подністров'я, а ти, Васильку, візьмеш Поділля. Чи згода, брати?

— Згода, згода! — сказали Володар і Василько.

А Рюрик каже:

— Будемо кожен окремо княжити, але проти всяких ворогів разом виступати.

І осів Рюрик в Перемишлі, Володар у Звенигороді, а Василько в Теревовлі. Думали брати, що бодай якийсь час у мирі заживуть, та не довелося. Не додержав Ярополк даного слова, жаль стало йому гарної багатой Подністрянщини, Червенських Городів жаль і 1087 року рушив знову з великим військом на Ростиславичів. Насамперед пішов на Володаря, на Звенигород.

Та судилося йому й не бачити Звенигорода. Погиб у дорозі.

Не мали довго спокою Ростиславичі. Хоч не стало вже Ярополка, так знову польський князь і угорський король спокою не давали.

Треба було на всі боки відбиватися. Та всі три брати завсіди разом, згідно на ворога йшли, один одному без вагання йшов на поміч, то й скоро пощербилися ворожі мечі об тверді щити Ростиславичів.

Даремні були затії ворогів.

Аж невесела наспіла вістка в Звенигород і в Теревовлю із Перемишля в 1092 р.

Князь Рюрик помер. Не оставив по собі наслідника, помер бездітно.

Приїхали оба брати, Володар і Василько, на похорони. Заплакали над тілом покійного брата. Величаві справили похорони, похоронили в перемиському соборі в мармурній домовині.

І каже князь Василько братові Володареві:

— Ти, брате, старший, тобі в Перемишлі княжити, а я в Теревовлі остануся.

— Добре, — каже Володар — за те я тобі зо свого звенигородського уділу частину відступлю.

І поділилися брати по братньому, щоб нікому з них кривди не було.

Та тільки провідали угорський король і польський князь про Рюрикову смерть, уже на Перемишль полки готують.

— Добра нагода — думають — захопити собі Перемишль і всі Червенські Города.

Не вдалося. Поспішив братові Володареві в підмогу Василько, й тікати мусів угорський король, і тікати мусів польський князь.

А брати в перемиському княжому теремі нараду мають:

— Треба нам раз на все знищити ворогів наших! — каже Василько.

— Ба, знищити, та як, де тільки сили взяти? — каже Володар.

— У мене така думка — відповідає Василько — Ти, брате, дай мені свою дружину, попрохаю я дружини й у Давида волинського й із своєю та з вашими дружинами, (а ще берендіїв найму й печенігів та торків) пімшуся за нашу землю на ворогах. Знищу ворогів у їх таки землях і раз на завжди забезпечу наші землі та народ наш перед їх нападами й перед руїною. Могутня й славна стане наша земля, як за прапрадіда нашого, князя Воло-

димира Великого, й за нашого прадіда, Ярослава Мудрого.

І відповів Володар:

— Моя дружина, військо моє все готове на твій заклик.

— Дякую тобі брате! — каже Василько.

ЗІЗД У ЛЮБЕЧІ

А тут нова вістка лине в Перемишль і в Теробовлю. Великий князь київський за почином Володимира Мономаха скликає зїзд усіх князів до Любеча.

Приїхав Володар до Василька.

— Що ж, брате, їдемо? — питає.

— А вже ж, — каже Василько — коли це Володимир почав, то напевно щось путнього вийде з цього. Треба їхати, конче треба. Дасть Господь милосерний, згода настане між князями й разом поборемо всіх ворогів.

Поїхали. Оба разом.

Зрадив Володимир Мономах, як побачив Ростиславичів.

— Коли ви обидва є, — казав він до Василька, — то все піде добре. Я вже боявся, бо Давид впевняв, що ви не приїдете.

Довго радили князі. Палко говорив Володимир Мономах:

— Навіщо губимо руську землю, самі між собою сваря заводимо? Ми сваримося, воюємо з собою, а половці руйнують нашу землю й радіють, що між нами непорозуміння. Покиньмо вже раз спори й міжусобиці. Від сьогодні хай згода буде між нами й любов, бережим нашої землі, хай кожен держить свій уділ, що по батькові дістав.

Сподобалася Мономахова бесіда всім. — Згода! — сказали й хрест цілували.

Раділи всі, що вже буде кінець міжусобицям, а найбільше князь Василько:

— Тепер нові, кращі часи настануть для нашої землі! — казав.

ЛИХИЙ ДОРАДНИК

Радів увесь Київ вісткою про княжу згоду, вісткою про рішення разом виступати в обороні рідної землі.

Та були й такі, що не вірили в тривку згоду князів.

— Ой, людоньки, надивився я на своєму віку багато на світ, бачив багато, навчився багато. Тяжко, щоб була тривка згода між нашими князями. За багато в них зависти та жадоби — говорив старий Стемид Бориславич.

— Ще одинока надія на князя Володимира Мономаха — сказав Томир Держиславич.

— А вже ж! Він один може зможе вдержати лад

між князями. — Кажуть, що князь Володимир Мономах разураз нараджується з князем Васильком Теревельським, хочуть спільно виступати проти ворогів, багато війська набирають. — Так, так! І Киян чимало вже зголується в ряди обох князів.

Осьтак розмовляли на київському майдані Кияни.

Збоку прислухувався цій розмові якийсь середніх літ осібняк. Малі хитрі його очі бігали скоро, а на устах грала злобна усмішка.

— Гарну вістку принесу своєму князеві! А ще багато додам свого! — сказав півголосом і скорою ходою пішов із майдану. Подався простісінько в княжий терем, де перебував волинський князь, Давид.

Там став оповідати князеві Давидові про радість Киян на вістку про зїзд князів у Любечі, про те, що згода запанує тепер між князями.

— Так, так! — Тепер чей, запанує згода й мир між князями — потакував Давид.

— Воно так, княже, коли б між князями не було таких, що вже думають про нарушення цієї згоди. —

— Кого маєш на думці?

— Княже милостивий, виявлю тобі тепер, що твої найбільші вороги — це князь Володимир Мономах і князь Василько Ростиславич. Та вже найбільше завзявся на тебе Василько — на тебе й на київського великого князя.

— Що ти говориш?

— Щиру правду. Кияни говорять, що князь Василько Теревельський і князь Володимир Мономах змовляються, хочуть заключити між собою союз і вже збирають великі війська. А навіщо?

— Ба, може на половців. Князь Володимир Мономах говорив про це на зїзді.

— А як ні? А як синам Ростислава, як і Ростиславові, за тісно над Дністром?

— Ти думаєш, що Ростиславичі схочуть здобути собі й інші князівства.

— А вже ж, хіба вони Ростиславичами не були б. Я думаю, що князь Василько вже умовився з князем Во-

лодимиром Мономахом, що по цей бік Дніпра держава Ростиславичів, а по той князя Мономаха.

Князь Давид задумався:

— Може й твоя правда, Туряче, та що тут діяти?

— Треба тобі, княже, порадитися з київським князем, Святополком. Він теж загрожений. Пригадай йому, що певне з намови Ростиславичів вбили підчас походу його брата, Ярополка.

— Добре, я подумаю над цим.

— А вже ж, княже, поки час! Тепер добра нагода, князь Василько прибув до Києва.

— Так, а де він?

— Заїхав до Видубицького монастиря, а його вози та намети й люди його остали на Рудиці. Добра нагода дістати його в свої руки.

— Справді добра нагода. Зараз іду до князя Святополка — заявив князь Давид.

І пішов.

ДАВИДОВІ НАМОВИ

Князь Святополк радий привітав князя Давида.

— Останеш у мене на іменини, Давиде?

— Остану, та я прийшов до тебе з важною вісткою.

Князь Василько Теробовельський у Києві.

— Гаразд, буде більше на пирі.

— Ну, цей не загостить до тебе, думаю. Він має важніші справи.

— Важніші справи? Які?

— Які? Тебе й мене викинути з наших земель і наші землі забрати собі.

— Що кажеш? Ні, це ж не можливе! Та по любецькому з'їдї всі князі були б проти нього!

— У тому то річ, що не він сам проти нас, а враз із князем Володимиром Мономахом. Вони оба хочуть зібрати всі землі в своїх руках і поділити між себе так, що Володимирові Лівоберіжжя, а Василькові Правоберіжжя.

Задумався Святополк, затривожився, та все ж таки не був певний:

— Та таки не знаю, чи це правда, чи брехня.

— Вір не вір, а воно правда! — сказав Давид.

— Га, коли правду кажеш, хай Бог буде тобі свідком, та коли з зависти говориш, хай Бог буде за ним! — заявив князь Святополк.

А Давид:

— Як не знищимо бодай Василька, то й ти й я підем за Ярополком на другий світ. Треба конче зробити його бодай нешкідливим і внеможливити союз Ростиславичів із Мономахом.

— Що ж ти радиш зробити? — спитав Святополк.

— Ласі очі в Василька! Далеко ними сягає, багато бажає. Забрати йому ці очі, нехай не сягає ними так далеко, так ласо!

— Що? Осліпити радиш його? А ми ж хрест святий цілували, що не виступатимем один проти одного, а ти радиш таке!?

— І Василько цілував і Володимир Мономах цілував, а змовляються на нас. Не осліпиш Василька, то ніколи не матимеш спокою... а осліпиш і спокій здобудеш і смерть брата пімстиш.

Ще вагався князь Святополк:

— Страшне, страшне радиш мені!

Тоді Давид:

— Памятай одно: коли не унешкідливо Василька, то ні тобі княження в Києві, ні мені в Володимирі.

— Но, то хай буде по твоєму — сказав Святополк.

КНЯЗЬ ВАСИЛЬКО В КИЄВІ

У середу, дня 4. листопада вечором прибув князь Василько в Рудицю та сказав своїм людям:

— Ви тут останете, а я піду в Видубицький монастир поклонитися іконі св. Михаїла...

І перевіз перевізник князя Василька в Видубичі. Радо привітав ігумен видубицького монастиря хороброго князя.

— Повечеряеш, княже, з нами в обителі нашій.
Поклонився князь іконі святей, а потім повів його ігумен у монастир.

До вечора задержався там князь. Вечором вернувся в Рудицю.

На другий день раненько прийшов посол від київського князя Святополка з письмом: — „Брате, Васильку! — писав князь Святополк — Не тікай від моїх іменин. Дуже прошу тебе будь гостем у мене на іменинах моїх“.

Подякував князь Василько за запитини та відповіді велів:

— Не можу гаяти часу, спішно мені до дому.

І каже Давид Святополкові:

— Бачиш, не зважає на тебе, хоч ти великий князь, його зверхник. Коли втече тобі в свою волость, то побачиш, чи не займе деяких твоїх городів. Згадаєш тоді мене, слова мої. Коли він не хоче ждати іменин, ти запити його до себе на сьогодні та віддай його мені в руки.

— Добре радиш, — сказав Святополк і знов післав по Василька.

— Коли вже не хочеш остати до моїх іменин, то прийди сьогодні, посидимо в трійку з Давидом.

Не міг уже князь Василько відмовити, обіцявся прийти.

Велів осідлати коня та поїхав.

В ГОСТЯХ У ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ

З невеличкою дружиною приїхав Василько на княжий двір.

Святополк вийшов проти нього:

— Ну, вкінці спромігся ти відвідати мене, а то тяжко було тебе допрохатися.

— Ніколи мені, брате Святополче! Треба поспішати в Тербовлю, вороги не сплять.

— День скоріше, день пізніше, що це значить — говорив Святополк.

— Значить багато, нераз і одна хвилина багато значить. Буває, одна малесенька хвильочка рішає про твою долю на все життя.

— Може твоя правда — сказав Святополк із лукавою усмішкою. — Та ходім у кімнату. Зараз прийде Давид, то випемо меду та поговоримо дещо.

За хвилину прийшов і Давид.

Засіли за стіл. Подали меду й перекуску.

А Святополк знову став налягати на Василька:

— Останься на святки!

Та Василько не дався намовити:

— Не можу остати, брате! Я вже приказав з наметами йти наперед.

Давид ніщо не озивався, мовчав увесь час.

А Святополк:

— Так поснідай бодай з нами, брате!

— Та вже, щоб тобі не відмовляти, остану на сніданок.

Тоді Святополк сказав:

— Посидьте ви тутечки, а я піду розпоряджуся.

І вийшов, а Давид остався з Васильком. І став Василько говорити до Давида. Та Давид ні словечка не добув із себе, ні не слухав, що говорив Василько. І страх обхопив його й зависть заразом. Посидів трохи, а потім встав і вийшов.

ЗРАДА

Тільки Давид за двері, а в двері ввалилося чотирьох дужих драбів і обскочили князя Василька й на млі ока звалили його. І хоч Василько кидався, мов лев, вони таки вспіли закувати його в двоє оковів. І замкнули кімнату з надвору.

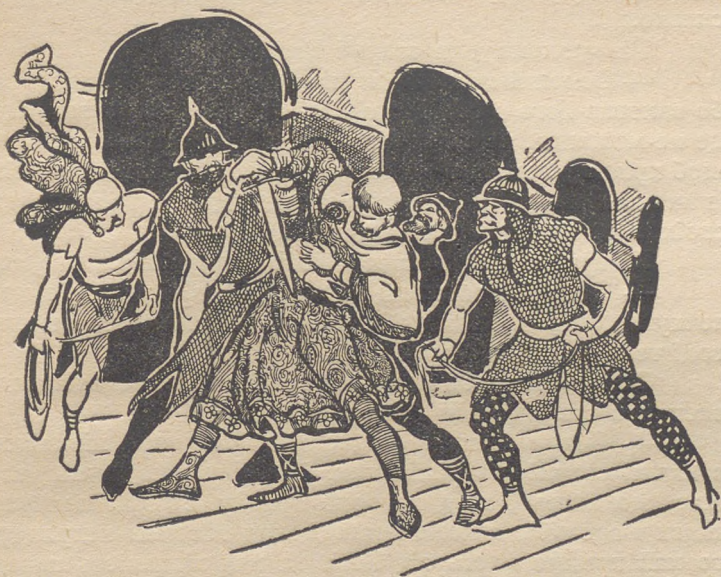
Кричав князь Василько грімко, та ніщо не помагало. На ніч сторожу поставили біля дверей кімнати.

Не спав князь Василько всю ніч, думав про зрадливість Давида й Святополка:

— Заманили мене в гості, на пир, а от який пир справили мені!

Не спав всю ніч і князь Святополк:

— Маю я Василька в своїх руках, а що буде як народ обстане за ним? Люблять Кияне й Василька й Мономаха. Аж тоді нема що мені в Києві робити! Треба скли-

кати віче¹²⁾), що скаже віче, те й зроблю. Скину з себе вину.

Зідзвонили віче. Зійшлося народу чимало, бо вже успілі довідатися про увязнення князя Василька.

Вийшов князь Святополк:

— Бояри й мужі київські! — говорив він — у важкій справі скликав я вас. Ви знаєте про зїзд у Любечі, знаєте, що там порішили князі між собою згоду берегти, один на одного не наставати, щоб добре жилося усім на наших землях. Аж ось учора приїхав до мене князь Давид і виявив мені та докази дав, що князь Василько Теревовельський і Володимир Мономах змовля-

лися на мене, хочуть мене вбити й городи мої захопити. Тому я велів схопити князя Василька й держу його в заперті. Та не хочу діяти ніщо без вас, без ради вашої, бояри й мужі київські! Скажіть що діяти мені?

Тоді виступив Гордій Доброславич і каже:

— Княже наш! Тобі треба берегти голови своєї, коли правду говорив Давид, хай прийме кару князь Василько.

Та тут виступив старий Вишата:

— Бояри й мужі київські! Знаю я князя Василька, бо виховав його в своїй хаті! Знаю його й кажу вам, що це не-можливе, це не-правда! Не з тих князь Василько, щоб присягу ломав, щоб незгоду сіяв. Це правда, що він із князем Володимиром Мономахом радився, та не проти своїх, а проти поганих половців...

Та тут Гордій, а за ним його прихильники в крик:

— Тому ти обстаєш за ним, що він у тебе з-малечку виховався. Бажаєш, щоб він став київським князем, тоді тебе тисяцьким зробить...

Счинився крик і метушня. Коли трохи успокоїлися, виступив старий Неон Яромирич і каже:

— Бояри й мужі київські! Що нам мішатися в княжі свари! Ми рішим так, що коли наш князь уважає, що князь Давид говорив правду, то хай покарає князя Василька, а коли князь Давид говорив неправду, то хай прийме месть від Бога та хай відповість перед Богом.

Рада Яромирича подобалася всім, так і рішило віче.

Сумний відходив із вічевого майдану Вишата з кількома приятелями:

— Так то все рішає нерозумна товпа. Скажи їй кілька влєсливих слів і вона на себе окови ухвалить. Та нам конче треба рятувати князя Василька. Піду до ігумена печерського монастиря й до інших ігуменів. Чей же їм вдасться переблагати Святополка.

І стали благати ігумени князя Святополка за князем Васильком.

А Святополк каже їм:

— Це Давид тут причина, не я!

Побачив Давид, що Святополк хитається, готов пустити Василька, знову говорить своє:

— Василька треба осліпити! Коли не зробиш цього, а пустиш його, то ні тобі княжити, ні мені.

І доти вмовляв Святополка, поки цей не сказав:

— Роби, що знаєш! Я не прикладаю рук до цього. І в ночі вивезли князя Василька.

ОСЛІПЛЕННЯ КНЯЗЯ ВАСИЛЬКА

Білгород, невеличкий городок, віддалений на десять верстов від Києва. Закованого привезли князя Василька на возі та зняли з воза й повели в невеличку хатину.

Побачив Василько, як торчин¹³⁾ гострив ножа й здогадався, що хочуть осліпити його. І зарідав важко:

— Боже, Боже, завіщо ця кара на мене!

Хоч як розпучливо боронився князь Василько, схопили його та осліпили. А сталося це в ночі з п'ятниці на суботу.

На шестий день привезли його в Володимир. Приїхав туди й Давид, радий, мов яку добичу зловив.

І посадили князя в Вакієвому домі й поставили тридцять мужів стерегти князя Василька та двох княжих отроків¹⁴⁾.

Сам самотний сидів князь Василько в кімнаті, а кругом нього темна чорна ніч.

— Ні сонечка ясного, ні зір не бачити вже мені! — думав нещасливий князь. — Чому не вбив мене Давид, чому оставив мене на муку? Навіщо жити мені сліпому? Усі мої наміри пропали, все, що міг я доброго зробити для рідної землі, пропало.

ЦЬОГО НЕ БУВАЛО ЩЕ В РУСЬКІЙ ЗЕМЛІ

— Ідь, Мироне, мерщій у Чернигів до князя Володимира Мономаха! — сказав Вишата до сина, тільки вернувся з майдану. — Князь Святополк із Давидом Іго-

ревичом лихо задумали. Схопили князя Василька й, коли не вбють його, то щось лихого йому зроблять. Говорили щось на майдані про осліплення.

Мирон не гаявся. Зібрався ще з двома товаришами та з отроками трьома поїхав у Чернігів.

Аж руки заломив князь Володимир Мономах, як почув від Мирона страшну вістку. Заплакав і сказав:

— Цього не бувало ще в руській землі, ні за дідів, ні за батьків наших, лиха такого!

І заразівінько післав до Давида й до Олега Святославичів¹⁵):

— Приїжджайте в Городок, щоб направити лихо, що його наробив Святополк із Давидом волинським, що ніж кинули між братів. Коли не направимо цього, то ще більше зло поширяться між нами. І пічне брат брата вбивати й погине руська земля, а наші вороги, половці, прийдуть і візьмуть нашу землю!

Як почули це Святославичі теж аж заплакали:

— Не було ще такого в нашому роді!

І скоро зібрали військо та поспішили до Володимира Мономаха.

І післали Володимир і Святославичі мужів своїх, щоб переказали Святополкові:

— Чого це зло створив ти в руській землі та вкинув ніж між нас? Чому осліпив ти брата свого? Коли б була на ньому яка вина, то слід було тобі його обжалувати перед усіма князями так, як було умовлено в Любечі. По доказі покарав би, а сьогодні скажи, за яку провину покарав ти його?

І став виправдуватися Святополк.

Коли вернулися послі й оповіли, як викручувався великий князь, сказав Володимир Мономах:

— Нема що, треба йти на Київ!

— Авже ж, — притакнули Святославичі — іншої ради нема.

І готовилися вже до переправи через Дніпро.

Аж тут сповістили князя Володимира Мономаха, що в табор прибула його мачуха та київський митрополит, Миколай.

І стала мачуха, а за нею митрополит благати Володимира:

— Не губіть, князі, землі рідної! Так тільки свари пічнуться, що тільки втішать половців. Половці скористають із цього та захоплять нашу землю, що її з таким великим трудом окупляли діди та батьки.

Дуже поважав Володимир мачуху та митрополита Миколая; не міг їм нічого відмовити.

— Добре, — сказав — не підемо на Київ, та хай Святополк сам покарає Давида за його гідкі наговори.

РОЗБИТІ МРІЇ

Сліпий князь Василько сидів під сторожею в кімнатці та невеселі думав.

А Давид не вдоволився осліпленням Василька. Пішов ще на Василькову волость. Та не повелося. Зустрінувся з військом Володаря. Завзята була січа й Володар побив Давида.

Утік Давид із недобитками в Володимир та зараз до Василька прохати, щоб відмовив Володаря від походу на Володимир.

І розжалобився Василько. Усе, що передумав на самоті, тепер говорив Давидові:

— Я, Давиде, не гніваюся на тебе. В усьому Божа воля. Я мав високі думки! Бажав я пімститися на всіх ворогах нашої землі та збирав військо не проти тебе, Давиде, ані проти Святополка, тільки проти Польщі й Угорщини. Як прийшла до мене вістка, що йдуть до мене берендії, печеніги та торки, подумав я: Скажу я своєму братові, Володареві, та тобі, Давиде: „Давайте мені свою молодшу дружину, а самі собі пийте та веселіться!“ І подумав я про польську землю: наступлю я на неї за літо й за зиму, знищу її й обороною землю нашу. Потім я хотів забрати дунайських Болгарів і поселити в себе. Думав я теж проситися в Святополка й у Володимира на половців. Піду — думав я собі — на половців, або здобуду собі славу, або голову свою положу за рідну землю. А іншої думки не було в мене, ані на Свя-

тополка, ані на тебе, Давиде. У цьому кленуся Богом і його пришестьям, що не подумав я нічого злого проти братів моїх. Та за високі думки понизив мене Бог і впокорив мене. То ж я не гніваюся на тебе, ти був тільки оруддям у Божих руках.

Тривожився Давид, бо Володар підходив уже під Володимир.

Аж прислав він послів до Давида:

— Видай брата, Василька, то відступлю зпід Володимира.

І видав Давид Василька Володареві та ще благав у Василька.

— Прости мені, будьмо другами, як колись були.

— Як буде щирість у серці твоєму, то будемо знову другами — сказав йому Василько на прашання.

СУД НАД ДАВИДОМ

І звернувся Володимир Мономах до Святополка:

— Ти великий князь київський, ти в місце батька нам усім, склич зїзд князів, щоб на ньому остаточно полагодити всі спори. А головно вже раз треба покінчити справу Давида Ігоревича.

І скликав князь Святополк зїзд до Витеча над Дніпром.

Прибули князі: Святополк, Володимир Мономах і Давид і Олег Святославичі. Прибув і Давид Ігоревич.

Порадилися з дружинами своїми князі та зійшлися на раду.

І кожен князь від себе вибрав мужа, післали їх до Давида та там веліли сказати йому:

— Не будеш мати Володимирського стола, бо ти кинув ніж між нами, ти вчинив таке, чого не було в руській землі, бо осліпив князя. За таке судилася б темниця. Однак ми не посадимо тебе в темницю, не вчинимо тобі ніякого лиха, зла ніякого. Та даємо тобі тільки Буськ і Острог, а Святополк додасть ще Дубно та Чор-

торийськ. Володимир дає тобі 200 гривень, а Олег і Давид по 200 гривень також.

Посумнів Давид Ігоревич на таку вістку, та ніщо було діяти проти згідного рішення князів. Пішов тільки до Святополка та каже:

— Кривда мені, Святополку! Я покараний, а ти, хоч я робив усе за твоєю згодою, ще й моє князівство дістав. Зверни мені ще бодай Дорогобуж, бо любий він мені за всі городи.

Совісно стало Святополкові:

— Добре, — каже — дам тобі ще й Дорогобуж.

ЗА ЗАХІДНІ МЕЖІ ДЕРЖАВИ.

Тепер могли Василько і Володар уже бути безпечні в своїх князівствах. Та не спочивали обидва.

— Забезпечити ще треба й західні межі — каже Володар.

— Ех, коб я не сліпий! — сказав гірко князь Василько — забезпечив би я їх раз на завсіди.

— Ніщо, брате, — каже Володар — хоч і невидючий ти, та даш мені нераз раду добру та полки хоробрі свої. Не дамо землі нашої ворогам на поталу.

— Твоя правда, брате! — каже Василько. — Не треба нарікати.

І розгорілася боротьба за західні межі з польським королем, Болеславом Кривоустим, що був теж хоробрий вояка та вожд добрий.

Та не встоятись йому проти Ростиславичів.

Завзяті бої завелися. В одній битві здавалося, що вже Болеслав Кривоустий переможцем буде. Перед нагальним ударом польських військ подалося було ліве крило українських військ.

Та тут зявився князь Василько на коні перед військом, зняв золотистого шолома та промовив:

— Браття й дружино! Не в одних боях із вами добував я военну славу, коли ще сонечко Боже бачити міг. У страшніших, як оця, бували ми січах й менше бувало

нас, як тепер, а ворогів у двоє, а то й у троє стільки, як ось тут, а не посоромили ми ймення нашого втечею! Не посоромимо ж тепер слави нашої лицарської! Я хоч сліпий, поведу вас і, як прийде згинути, то разом із вами зложу голову мою! За мною, дружино смілива! За мною вперед!

І як колись за Святослава Хороброго, що, захопивши знесилену дружину, переміг у десятеро більші сили греків, так і тепер було.

Гей як не закричать одним громом дружинники княжі:

— Слава князеві Василькові, слава, слава! Де твоя, княже, голова, там і наша!

Як верховинська буря вдарила дружина на ворога й не встояли вороги — подалися...

Повна перемога була по боці Ростиславичів.

ВТІКАЧ ІЗ КРАКОВА

І журився Болеслав Кривоустий:

— Біда мені з цими Ростиславичами, спокою не дають. А мені так придалась би бодай частина їх родючої та багатой землі. Та ніщо не вдієш.

Аж одного дня зголосився в нього один із його підданих — Петро Власт.

— Королю милостивий! — каже — Ти журишся та тривожишся, що ніяк тобі перемогти Ростиславичів! Я готов тобі допомогти....

— Допомгти мені, а як?

— Так, милостивий королю! Коли звіря годі вполювати зброєю, тоді вживаємо хитрощів, лисячі ями копаємо, пастки, чи сильця наставляємо! Так і тут треба! У боях нам не перемогти їх, треба хитрощами.

— Твоя правда, та які ті твої хитрощі?

— Ось такі: я зголошуся в перемиського князя буцім то, як покривджений тобою втікач. Як він прийме мене між своїх дружинників, то я найду нагоду зробити його нешкідливим.

— Убеш його?

— Це хіба годі, коли інший спосіб не допише. Та я хочу живцем тобі доставити його.

— О, це було б знамените! Я присилував би його до згоди зо мною, а може вдалось би й частину його землі видерти, а в кожному разі великий окуп дістану. Ідь, чей поведеться тобі! Вони там усі легковірні та добродушні, то може легко піде тобі.

Із тридцяткою збройної дружини перейшов Петро Власт гряницю. На гряниці зложив зброю пограничному сотникові та заявив, що враз із своїми людьми хоче служити перемиському князеві.

Повели його в Перемишль до князя.

— Що за причина, — питав князь Володар у нього — що ти свого князя покинув, а до мене в службу глосишся?

— Милостивий княже, скривдив мене Болеслав, хоч я вірно служив йому. Він забрав мої землі собі, ще

й погрожував мені тюрмою! Маю ж я в тюрмі гнити, то волю слави добивати під твоїм хоробрим проводом. Я пристаю до тебе, княже, з усіма моїми людьми та з землями моїми. Мої землі сумежні з твоїм князівством.

— Добре, — каже князь Володар, — приймаю тебе.

Власт дуже дякував князеві.

— До смерти — каже — служитиму тобі вірно життям і майном своїм.

КНЯЗЬ ВОЛОДАР У ПОЛОНІ

На перемиському теремі рух. Князь Володар на лови вирушає.

А Петро Власт:

— Княже, ніде нема такої звірини, як у моїх лісах! Їдь туди на лови.

— Добре, — каже князь Володар — треба чей же мені оглянути землі свого нового підданого.

— А вже ж, — каже Власт, — мій дім радо повітає тебе, княже ласкавий.

Славні були лови. Дичини справді в лісі було багато.

— Вечоріло вже. Княжі дружинники взялися готувати вечерю таки в лісі.

Нараз у кущах щось зашелестіло.

Князь зірвався.

— Це якась товста звірюка! — й сів на коня, а Власт за ним.

Шелест і ломіт галуззя віддалювався. Князь вдарив коня острогами. Кінь пігнав стрілою...

Аж тут із гущавини вискочила з тридцятка їздців — усі поляки.

І кинулися на князя та нуж стягати його з коня. Князь Володар не сподівався нападу, а Власт і собі взявся вязати мотуззям.

— Що це? — питає князь у Власта.

— Що? — засміявся Власт. — Сам бачиш, ти мій

полонений, а радше не мій, а мого короля Болеслава. Ти думав, що поляк зрадить свого володаря!

І повезли князя Володаря звязаного в Краків.

Зрадів Болеслав, як побачив князя Володаря в себе в полоні.

А в Перемишлі довго не знали, що сталося з князем Володарем. Дружинники за пізно стямилися, що князя нема, довго шукали, гукали по лісі — та князь пропав мов камінь під водою.

НА ВОЛІ

Аж прислав Болеслав Кривоустий у Перемишль послів. Посли привезли й письмо від Болеслава й листа князя Володаря до сина Володимирка. Болеслав жадав дві тисячі гривень срібла окупу. Була це велетенська сума на тодішні часи.

— Рятуй мене, сину! Дай окуп, а то Болеслав грозить мені смертю! — писав князь Володар.

Думав спершу Володимирко з дружиною рушати в похід на Болеслава й поїхав на пораду до стрія Василька.

— Ба, — каже Василько — ти вирушиш із військом, а Болеслав тоді виконає погрозу й убе тобі батька.

— Правда твоя, стрію! Нема іншої ради, треба дати окуп.

Та Болеслав не вдоволився самим окупом. Зажадав від Володаря, щоб він зірвав спілку з Прусами та Поморянами. Не було ради, Володар згодився й на це.

Потім уже на волі, син Володимирко радив відістити Болеславові за кривду та піти походом на нього.

Однак Володар не хотів:

— Я слово дав і додержу слова — казав.

— Ба, а Власт і присягу складав тобі, та як додержав? А це ж було за згодою Болеслава. Може ж і ти так додержати йому слова й то даного під примусом.

— Ні, сину, я не зломлю даного слова! — сказав князь рішучо.

*

Довго ще княжили оба князі Володар і Василько — спокійно вже княжили оба — віку доживали.

А Р. Б. 1124 пронеслася сумна вістка по українській землі, що обох братів, Володаря та Василька, в живих не стало... Як разом трудилися, так разом і на той світ переставились.

ВІДПЛАТА ВОЛОДАРЕВИЧІВ

Задумався, важко задумався князь Володимирко, як разом з братом Ростиславом відпровадили батька, Володаря, на вічний спочинок.

— І що ж тепер?! — думав він. — Що тепер? Остало нас двох на батьковому уділі, а на уділі стрія Василька теж двох: Іван і Григорій! Значиться, замість одної сильної держави, готові бути чотири малі державки. А тут довкола самі вороги. Чи встоїмося ми так! Ще коби то ми вміли жити в згоді так, як жили наш батько зо стрием, Васильком. Та де там! От хоч би Ростислав! Не з тих він! Загонистий і неспокійний та ще й легкодух! Не в голові йому добро держави, йому аби самому добре. А тут, як підемо кожен своїми стежками, то зайдемо простісінько в чужу неволю та рідну країну на довго занастимо.

Правильно думав Володимирко, бо вкоротці Ростислав зачав домагатися Щирця та грозив навіть війною. Каже князь Володимирко князеві Ростиславові:

— Не пора нам, брате, ворогам на втіху міжусобицю заводити. Краще нам над тим подумати, як пімститься за батька на Болеславі краківському.

Засвітилися очі князя Ростислава, бо любив він воєнні походи, відродилася в ньому неспокійна вдача діда, Ростислава Володимировича.

— На те я все готов! Полки в мене готові, дружина хоробра. Приводи ти свою дружину та й рушаймо на Болеславові землі — каже князь Ростислав.

І рушили оба Володаревичі в похід. Пізною весною, раннім ранком вирушили з Перемишля. Поля вже добре

зарунилися збіжжям, бо ж це вже по Юрі. В ранішньому
зонці лисніли шоломи та панцирі дружини, червоніли
щити, лісами відгомонувався тупіт кінських копит.

Тривога понеслася по селах і городах краківського
князівства.

— Перемиський князь, перемиський князь з чи-
сленною дружиною йде!! — кричали в страху та втікали.

Три тижні гуляли князі Володимирко та Ростислав.
Аж під город Беч загналися.

— Годі дальше йти. Вістка про наш напад напевно
вже дійшла до Кракова, до Болеслава. І він певно вже
дружину збирає на нас рушати. Вертаймося! — каже
Володимирко.

З великою добичею вернулися.

А краківський князь Болеслав Кривоустий, як по-
чув про наскок перемиського та звенигородського
князя, зібрав негайно дружину й рушив за ними в по-
гоню.

Оба князі були вже в стінах Перемишля.

Пограбував тільки Болеслав примежні українські села та вернув назад у Краків.

Та що ж! Ростислав знову пригадав Володимиркові Щирець. Завзялися брати. Хоч і великий князь, Мстислав, старався погодити їх, не помогло.

Розгорілася війна. Ростислав обложив Звенигород, однак ранений стрілою, подався назад.

І заки доїхав у Перемишль, рана заогнилася й князь важко занедужав.

І прийшло князеві на думку:

— Не одну стрілу, не одну рану від меча дістав я важчу від цієї, а згоїлися. А ця не гоїться. Видно, це кара Божа за те, що міжусобицю почав я.

І висповідався та післав до брата:

— Приїзди, погодимося!

Пустився Володимирко в дорогу в Перемишль. Та як приїхав, застав брата на марах, а перемишляни його своїм князем повітали.

І Р. Божого 1126. переніс князь Володимирко свою столицю зо Звенигорода в Перемишль.

ГАЛИЧ СТОЛИЦЕЮ

І росла та кріпла сила князя Володимирка. Ще більше зросли сила та значіння князя, як в р. 1141. по смерті теребовельського князя, Івана Васильковича, що помер бездітно, прилучив і Теребовельське князівство до Перемиського.

— Так тепер уся спадщина по моему дідові Ростиславові в моїх руках! — подумав князь Володимирко. — Та тепер годі, щоб Перемишль був столицею. Він надто на краю, треба десь шукати відповідного города в середині князівства.

І по надумі та по нараді з боярами сказав:

— Галич буде стольним городом. Він над Дністром. Звідтам йдуть судна аж до Чорного Моря.

І переніс столицю в Галич.

Думав князь:

— Тепер чей заживу спокійно! Заселю землі пусті, побудую нові городи, торговлею збогачу державу.

Так думав князь Володимирко, та ще не судилося йому зазнати спокою.

Ще й року не минуло, як князь Володимирко переселився в Галич, прийшли послі від великого князя Всеволода:

— Великий князь Києва, Всеволод, здоровить тебе, княже Володимирку, та взиває тебе, щоб ти wraz з його сином Святославом і з Ізяславом Давидовичем рушив на підмогу краківському князеві Володиславу.

І зібрав князь Володимирко свої полки та рушив у похід на польські землі. Біля Чернська злучився з полками князів Святослава та Ізяслава. І вернув із походу з добичею великою та з полоненими.

Полонені не дуже сумували, бо князь сказав їм:

— Не вийдете зле на тому, що попалися мені в полон. У моїй державі багато землі чорної, родючої, а замало людей, щоб обрабляли її. Дам кожному з вас землі, скільки зможете обробити. Житимете в мене краще, як тут на пісках.

Загосподарення країни — це була улюблена мрія князя. Тому брав він у полон радніш мирних хліборобів, як воєнних людей. Були й такі, що добровільно зголовилися „в полон“, бо важко їм жилося дома.

— Коби тільки заселити землю трудящими хліборобами, та воєн виминати, то розцвіте добробут у моїй державі — думав князь, з походу вертаючи.

Та ще не судилося зажити мирно. Вже в два роки по цьому поході на Польщу мусів князь Володимирко виступити до війни з великим князем Всеволодом.

Та якось погодилися, і Володимирко тільки заплатив йому 1400 гривен сріблом за труд і витрати.

КНЯЗЬ ВОЛОДИМИРКО СУДИТЬ

Не веселій вернувся князь Володимирко в Галич із походу.

— Надоїла вже мені оця війна! — казав він синові Ярославові — ух, як надоїла!

— А то, батечку, не треба було зачинати її! — відповів на це князенко Ярослав.

— Ба, не зачинати! Легко то сказати не зачинати. Тож знаєш, що на похиле дерево й кози скачуть! — на це князь і, махнувши рукою, додав. — Та лишімо це!..

В цій хвилині сповістили князя, що люди прийшли на суд і ждуть.

— Чи багато істців¹⁶? — спитав князь Володимирко.

— Ні, всього трьох — відповів тивун.

— Но, то чей скоро справимося — сказав на це князь.

Князенко Ярослав хотів відійти та поклонився батькові, однак князь Володимирко поклав синові руку на рамя та сказав:

— Ні, ходи, сину, в судню¹⁷)! Треба ж тобі привчатися, як судити.

І Ярослав слухняно пішов за батьком.

В судній кімнаті було більше людей, бо крім істців були позвані, послухи¹⁸) та видоки¹⁹).

Як князь увійшов, усі, що були в судній, поклонилися йому низько. Князь відклонився та подався ступенями на княжий столець. Нижче князя засів судній дяк²⁰), а біля нього двох тивунів²¹). Князенко Ярослав сів на боці.

— Хто істці? — спитав князь у дяка.

Дяк узяв записну книгу й став читати:

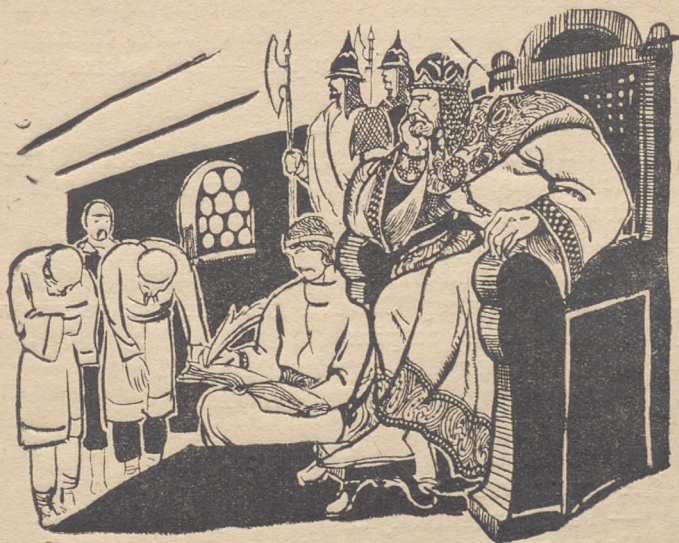
— Іванко Ольгович жалується на Станислава Назарича, що до нього втік його, Ольговичів, холоп²²) Борис Синюта, а він держить його в себе, не вертає його йому, себто Іванкові Ольговичеві. — Богдан Чудинович жалується на Святополка Переніжича, що на прилюдному

місці зневажив його, а Семен Чагрів жалується на Берислава Космича, смерда²⁸), що підпалив йому гумно.

— Боярине Іванку Ольговичу, предложи свою жалобу й видоків, чи послухів.

Боярин Іванко Ольгович виступив наперед і став говорити:

— Мій холоп, Борис Синюта, що я його велів скарати за неслухняність, втік від мене. Я спершу не знав куди, та мої люди шукали його та найшли в Назарича

в Станислава. Я післав до нього свого тивуна, щоб звернув мені мого холопа, а він відповів: „Прийди й візьми собі“. І тому я прийшов шукати правди в тебе, милостивий княже!

Князь звернувся до обжалуваного:

— Що ж ти на це, боярине Станиславе Назаричу?

— Я скажу тільки, милостивий княже, що Борис Синюта не холоп, а смерд. Ось він тут! Нехай сам говорить за себе.

На це боярин Ольгович почервонів і каже:

— Холоп він! Холопові на суді не говорити.

Тут обізвався Борис Синюта:

— Не холоп я, а смерд, вольний із діда прадіда. Тільки мій батько задовжився був у боярина Іванка Ольговича й платив йому різи²⁴⁾ точно, а потім погорів і не міг йому на час віддати іста²⁵⁾. Тоді дав мене, щоб я відслужив довг. Та заки я відслужив, батько помер, а він тепер говорить, що я мав служити тільки за різи, а істо мав батько віддати. Що батько не віддав, то я холоп його, боярина ніби. А це неправда...

Князь звернувся до боярина Іванка Ольговича:

— Є в тебе послухи на це, або грамота списана.

— Нема, — відповів боярин — ми робили все на слово.

Тут знову вмішався Синюта:

— На слово, та робилося при двох людях. Один із тих і це той, що боярин його дав, є тут.

Боярин Іванко тривожно глянув по людях.

Наперед виступив сивий дідусь:

— Так я, огнищанин²⁶⁾, Гліб Жирославич, був при угоді. Старий Яромир Синюта дав сина на десять літ служити за істо, не за різи.

— Це неправда! — скрикнув боярин.

Та князь дав знак рукою й каже:

— Яке було істо?

— Тридцять кун — відповів смерд.

А огнищанин Гліб:

— Так, тридцять кун.

На це князь:

— Ось тобі, боярине Іванку, княжа правда: ти послуха не дав, а він дав, а хоч би й не дав, то десять літ служби за тридцять кун досить. Ти свобідний, смерде Борисе! Боярине Богдане Чудановичу, тепер твоя тязя²⁷⁾.

Виступив високий худий боярин і став оповідати, як то на весіллі в його брата, коли відвозили молоду до дому молодого, боярин Святополк Переніжич зневажив його насамперед словами, а потім ударив його мечем у ліхві. А видоки й послухи його: бояри Мирослав Кормилич, Жирослав Дмитрович і Ярополк Інгвар Фарлович.

— Що ж ти на це, боярине Святополку Переніжичу? — спитав князь у присадкуватого, чорнобородого боярина.

— Він перший зневажив мене, назвав мене зайдою. А який я зайда? Мій дід і прадід родом із цієї землі.

— Та не з Галича! — перебив йому Чуднович.

— Він із Перемишля, — на це князь гостро — а Перемишль і Галич одна держава. А хоч би був із Києва, чи з Чернигова, то теж це руська земля, і не зайда, хто відтам приходить, а свій... Та зневага зневагою. Що каже „Правда Руська“ про зневагу? — звернувся князь, до дяка.

„Як хто вдарить мечем, не добувши його, або рукояттю, то 12 гривен продажі²⁸⁾ за обиду, а коли добув меча, а не скалічив, то гривну кун. Як хто кого вдарить батогом, або чашею, або рогом, або хребтом меча то 12 гривен. Коли ж, не стерпівши напасникові, вдарить, то вини йому в цьому нема“...

— Досить! — сказав князь, і дяк перестав читати. — Ти чув, боярине, що каже „Правда князя Ярослава Володимировича“. „Коли ж, не стерпівши напасникові, вдарить, то вини йому в цьому нема“, а то ж сам признаєш, що назвав його зайдою. Він вільний від продажі. Семене Чагрів, твоя справа!

Семене Чагрів оповідав, що тому три дні згоріло в нього гумно й гуменний його, Юрій Андреевич, бачив, як Берислав Космич утікав. Потім на питання князя гуменний потвердив слова свого господаря, ще й додав, що Берислав давніше вже грозив підпалом. Та Берислав не признався: „Я не підпалив!“ — говорив.

Тут знову велів князь дякові прочитати уступ про гумно з „Правди“.

Дяк читав:

— „Якщо хто підпалив гумно, то на поток²⁹⁾ його і на розграбіж дім його, насамперед шкоду заплатить, а потім князеві прогнати його. Так само, як хату підпалить“.

— Ти чув? — сказав князь смердові — так і буде тобі! Суд скінчений! — додав князь і підвівся зо стільця й забрався до виходу. Всі поклонилися князеві та теж вийшли.

РОСЛО ЗНАЧІННЯ КН. ВОЛОДИМИРКА.

Не одну чорну годину приходилося князеві Володимиркові перебути.

За важка була його справедлива правиця бутним галицьким боярам.

І раз, як князь Володимирко був із сином на ловах у тисьменицьких лісах, збунтувалися галицькі бояри та проголосили своїм князем Івана Ростиславича, братанича Володимирка. Та не з'якався князь Володимирко. Грізною рукою здавив бунт і строго покарав провідників збунтованих.

Прийшлося також Володимиркові вести ще одну війну з київським князем, Всеволодом, а й тут дав собі раду.

Перемагав усі противенства та зростав у силу. Росло значіння князя Володимирка серед українських князів, росла й могутність його держави.

Щоб зеднати собі на союзника могутнього суздальського князя, Юрія, оженив свого сина, Ярослава, з Ольгою Юріівною.

Як Галич Галичем не затямив ще такого весілля! Князь Володимирко, хоч який ошадний був, не жалував гроша. Бажав, щоб весілля його сина, Ярослава, вийшло величне та славне. Правда, журився трохи князь Володимирко, чи дібрана буде пара — його син і дочка великого князя київського та суздальського князя, Юрія, Ольга.

Та думав собі: — Князь Юрій сильний і могутній — такого союзника мені треба, бо за багато вовків напосілося, за багато ворогів має моя держава. Добре мені поріднитися з ним. Вже це саме спинить ворогів від нападів.

Так думав князь Володимирко й не щадив гроша на весілля.

— Хай усі знають, що це не хтобудь женить сина, а галицький князь! — говорив він собі.

І славне вийшло весілля. Були гості з усіх усюдів. Було багато князів Рюриковичів, були й чужі володарі та їх представники.

— Тепер — думав князь Володимирко — чей заживу вже спокійно!

ВІЙНА ЗА БЕЛЗ

Та не судилося ще князеві Володимиркові зазнати спокою. Треба було йти на підмогу тестеві свого сина Ярослава, князеві Юрієві Довгорукому в боротьбі за великокняжий київський престіл. А з цього виникла війна з київським великим князем, Ізяславом, що в ній зайняв Володимирко Белз. І візвав князь Ізяслав угорського короля Гейзу на поміч.

Гей, збираються чорні хмари над Галичем, над державою князя Володимирка!

Рушив у похід Гейза, рушив Ізяслав, а з ним Вячеславів полк і чорні клобуки, прилучилися до нього й інші князі. Рушили над Сян на Перемишль, а там уже король Гейза з 73 полками.

Гей, не встоятися, тобі, княже Володимирку, перед тількиою силою!

Як льви билися Галичани. Та захопили вже вороги правий беріг Сяну.

Бачить князь Володимирко, що не встоятися йому в отвертому полі проти переваги. І пробився він з дружиною своєю в укріплення Перемишля.

— Нізвідки помочі! Не встоюся я й тут у кріпості. Треба щось робити. Як не можна мечем, треба хитрістю.

Довго думав Володимирко, а в кінці покликав до себе дворецького й каже:

— Добереш собі людей розумних і підеш у малярський табор, а потім до Ізяслава. Там всіми силами старайся відвести їх від дальшої війни.

Пішли послы. Зробили все, як велів князь. Повелося їм. Разом із Володимирковими послами пішли до князя Володимирка угорські вельможі з хрестом короля та Ізяславів боярин, Петро Бориславич.

І кажуть йому малярські вельможі:

— Король наш і волинський князь жадають, щоб ти віддав городи Буськ, Тихомль, Шумськ, Вигошів і Гнійницю, та щоб був ти вірним союзником князя Ізяслава в добрі й у злі. А на те, що додержиш слова, цілуй цей хрест. Однак знай, що цей хрестик зроблений із частини хреста, що на ньому терпів Христос, і хто цілував цей хрест, а не додержить обітницю, цьому не бути в живих.

Взяв князь Володимирко хрест у руки та поцілував його.

І відступили вороги від Перемишля. Король поїхав на Угорщину, а Ізяслав на Волинь.

Та даремне доживався Ізяслав звороту городів. Його посадників, що він вислав у ці городи, там не прийняли. Ізяславові ніяк було відбирати їх силою, бо вів війну з князем Юрієм Суздальським.

СМЕРТЬ КНЯЗЯ ВОЛОДИМИРКА.

В 1153. р. вислав Ізяслав до Володимирка того самого Петра Бориславича, що був при хресному цілуванні в Перемишлі.

Прийшов Петро Бориславич і каже князеві Володимиркові:

— Княже, так велів переказати тобі мій князь: Ти цілував мені й королеві хрест на те, що вернеш усі городи, та ти не додержав обіцянки. Сьогодні не хочу докоряти тобі за другі нанесені мені обиди, тільки хочу знати, чи віддаш мені мої городи, чи ні. Коли ні, то ось тобі твоя хресна грамота, а нам із королем і з тобою, як Бог дасть.

На це князь Володимирко гнівно:

— Брат Ізяслав спізнився! Навів на мене несподівано короля, ніколи не забуду цього!

— Княже, — каже Петро Бориславич — ти ж хрест цілував!

Та князь не тямився ще з гніву та закликав:

— Чи цей маленький хрестик?

— Маленький хрестик, однак сила його велика — сказав повагом Петро Бориславич — на небі та на землі. Королівські вельможі сказали тобі, княже, що на цьому хресті страдав Спаситель, що коли хто цілував його, та зломить присягу, не жити йому....

Та князь не слухав його, в люті затупав ногами та закликав грізно:

— Доволі ви про це говорили, та ти забирайся тепер геть до свого князя!

Гнів лихий дорадник.

Боярин поклав присяжну грамоту на знак розриву та відіхав.

Тут дворецький каже князеві:

— Час на вечірню, княже.

— Піду, — каже князь Володимирко — там успокоюся.

І пішов у церкву св. Спаса зо своїми придворними. Як ішов, побачив із гори, з коридора Ізяславого посла на шляху й засміявся:

— Поїхав муж руський, забравши всі волості.

В часі вечірні князь Володимирко трохи успокоївся, та не зовсім. Коли переходив коридором замку, на тому ж місці, де насміхався з Ізяславого посла, скрикнув:

— Так наче б мене хто вдарив у плече! — захитався та падав. Придвірники прискочили й піддержали його та, взявши на руки, понесли в замок. Прикликали лікаря, стали його рятувати, та князеві не кращало.

— Покличте священика! — сказав він.

Покликали, князь сповідався й каявся за гріхи. А потім покликав сина Ярослава.

— Сину, — каже — Бог покарав мене за те, що я не додержав присяги. Та я не думав, що зле роблю. Мені

Йшло про те, щоб у цілості задержати для тебе князівство, а городи ці це важне забороло галицької держави. Без них вона все виставлена буде на небезпеку. Та ти роби як знаєш.

Вечором князя Володимирка не стало.
Князь Ярослав дав перший приказ:

— Дігнати боярина Петра Бориславича та завернути його туг.

А боярин Бориславич спинився в селі Болшові по тім боці Дністра на нічліг.

Пригнав гінець і каже:

— Вертайся, боярине, в Галич!

Чого?

— Не знаю чого! Казали мені завернути.

Ввели Петра Бориславича в терем. А там на батьківському престолі сидів у чорному плащі й у чорній шапці Володимирків син, Ярослав. А кругом нього бояри теж усі в чорному.

Счудований Петро спитав:

— Чого то всі такі сумні?

А один із бояр каже:

— Князь Володимирко помер.

Петро на це:

— Воля Божа й усім нам там бути.

А князь Ярослав каже:

— Ми бажали звістити тебе про наше горе. Поклонися та скажи від мене князеві Ізяславові: Бог узяв у мене батька, будь ти мені замість батька. Він завопився з моїм батьком і Бог розсудив. Спір їх покінчився. Я дістав у спадщині князівство, полки та дружину батькову. Одна тільки списа поставлена край його домовини, а й вона сьогодні в моїй руці.

І обдарував князь посла та з почотом відіслав його в Київ.

ГОСТІ КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА

Сьогодні на галицькому княжому дворі чималий рух. Приїхали в гості до Ярослава Володимирковича два князі: пересопницький князь, Володимир Андрієвич, і луцький князь, Ярослав Ізяславич.

Старий дворецький Мирослав Глібович увихається, як молодик. Треба й кімнати князям-гостям приготувати та подбати, щоб можна, як ялося, прийняти таких високих гостей. Уся служба княжого двора при праці. А дворецький разураз:

— Звивайтесь, звивайтесь!

То ніби тільки в гості приїхали князі. Та воно, коли князі вибираються в гості, то не так собі, а таки якась важна справа веде їх.

Князь Галича сам вийшов на привіт гостей і сам впровадив їх у княжий терем. Тут привітала їх жінка князя Ярослава, княгиня Ольга.

По пирі в честь дорогих гостей, що на ньому був і галицький єпископ Козма, були й найвизначніші бояри Галича. Коли вже всі три князі найшлися самі в княжій палаті, каже князь Володимир Андрієвич:

— Багато чував я про твою державу, княже Ярославе, про твої багатства, про лад у державі, та те, що я навіч побачив, перейшло всі мої сподівання. Куди не переїздив я, скрізь бачив людей вдоволених, щасливих, всі люблять і хвалять свого князя.

— Так, так! — каже князь Ізяславич — хвалять скрізь тебе й усі горді на свого князя. Кажуть: „Ніде нема такого ладу й порядку, як у нас!“ І воно дійсно так! Ти, княже, якісь чари знаєш — додав жартом.

— Чари? — усміхнувся й собі галицький князь. — А вже ж знаю. Передав мені їх мій покійний батечко.

— Які ж ті чари? — спитали вже поважно обидва гості враз.

— Тройзілля! — відповів галицький князь дальше з усміхом на устах.

— Тройзілля?! — зачудувалися князі.

— А так, тройзілля! Що перше зілля то: дбай про славу Божу, бо держава, де процвітає слава Божа, сильна й могутня, там царить єдність і згода. Що друге зілля, то люби й бережи правди й законів, бо як князь любить правду та зберігає закон, то таксамо зберігати й поважатимуть його піддані — а закон це по Бозі друга підвалина держави. Що третє зілля, то дбай про добро громадян: про хліборобство, про промисл і про торгівлю, бо ти батько їх усіх, синів і дочок землі твоєї.

— Це справді чарівне тройзілля! — на це князь Володимир Андрієвич — На жаль в інших князівствах наших тепер так, як би зовсім забули про нього. Ось тутечки до тебе приходити б їм та вчитися, як правити державою.

А князь галицький:

— Усе лихо з того, що наші князі думають, що тільки війнами здобувається слава й добробут держави. Так думали наші предки здавна. Поки йшли війною в чужі землі, щоб оборонити свої від наїздів диких орд, було воно правда, та й то не все! Що згадаю тільки великого князя Святослава Хороброго. Пішов здобувати чужі землі, а печеніги руйнували його державу, ба й Києвові загрозили.

А князь Ярослав Ізяславич:

— Твоя правда. А вже й найгірше, як свій на свого йде.

А князь Ярослав Володимиркович:

— Я вважаю війну тільки конечним лихом, тільки до оборони рідної землі.

Тут князь Володимир Андрієвич:

— Ми, правду сказати, обидва й прибули до тебе, княже Ярославе Володимирковичу, щоб тебе намовити рушити зо своїми залізними полками проти половців.

— Війна проти половців конечна річ! — каже галицький князь — Вони не тільки, що нападають, грабують і руйнують нашу рідну землю, а й відтяли наш шлях

до моря, внеможливили торгівлю. А держава без доступу до моря це те саме, що хата без дверей. Треба, треба конче шлях до Руського Моря очистити, зробити безпечним.

Зраділи оба гості, що галицький князь признає конечність походу на половців.

— То йдеш із нами! — каже втішно князь Володимир.

— Ні, я з вами не піду! — на це князь Ярослав Володимирович.

— Як це?! Чому?! — счудувалися обидва князі-гості. — Та ж сам признаєш, що похід конечний.

А галицький князь спокійно, повагом:

— Я з вами не піду, бо не можу лишити своєї держави.

Тут князь Ярослав Ізяславич:

— То ніби нам докір, що ми лишили свої держави й самі рушаємо добувати слави.

Галицький князь каже:

— Вам інакше, мені інакше! Ви маєте сусідами князів нашого роду. А я маю сусідів чужинців, ласих на мої землі й то могутніх. Вони ждуть тільки хвилини, щоб я вийшов поза межі моєї держави.

Посумніли оба князі-гості, зглянули на себе, мовляв: „Шкода, що ми тут трудилися“.

А галицький князь говорив далше:

— Я з вами не піду, та дам вам своє військо з досвідченим воеводою на чолі.

— А так, то що іншого!

— А так, то згода! — зраділи оба княжі гості.

Галицький князь говорив:

— Ще сьогодні дам приказ моему воеводі, Тудорові Єлцичу, щоб готовився в похід під вашим проводом.

Обидва княжі гості заявили, що до двох тижнів рушать у похід, бо їх воеводи готовлять саме все потрібне в похід.

— У нас годі так, як у тебе, княже, сьогодні заповів, а завтра вже військо в похід готове. Найважніше

підводи та харчі, бо в степах важко їх здобути, хіба що вполюеш — говорив князь Ярослав Ізяславич.

— У мене житниці повні збіжжя — заявив галицький князь.

— Так, так, ти про все думаєш, про все тямиш — сказав князь Ярослав Ізяславич. — Не даром звать тебе Осьмомислом!

— Мушу! — відповів князь Ярослав — Ласі сусіди знають, що мої полки готові в кожній хвилині рушити на приказ у похід, тому бояться зачіпати мене.

А князь Володимир Андрієвич зідхнув:

— Гей, коби то ми всі князі були так загосподарені, як ти, й так уміли глядіти наперед! Могутня й славна була б наша земля! —

— Як колись за Володимира Святого й Ярослава Мудрого — додав князь Ярослав Ізяславич.

А князь Ярослав Осьмомисл:

— Було б так, коли б наші князі закинули свари та чвари й держалися присяги наших батьків на зізді в Любечі. Любови, правдивої братньої любови треба нам, усім князям!

ЗАЛІЗНІ ПОЛКИ ОСЬМОМИСЛА

За кілька днів обидва князі відіхали, і з ними враз рушили в похід і галицькі полки.

Стрійно та рівно виступили ці полки на княжому майдані. Єпископ Козма благословив військо й у слові до дружини заохочував їх до бою з поганами за віру й країну рідну. По молитві промовив і князь Ярослав:

— Браття й дружино! Ідете в похід на поганих без мене. Радо рушив би я з вами приломити копя кінець поля половецького, напитися шоломом води з Дону, та тоді не було б кому тут ладу дати й від нападу оборонити землі рідної. Тому пускаю вас під проводом князів пересопницького й луцького та досвіднього мого тисяцького, Тудора Єллича. Будьте слухняні йому так, як би я проводив вами. Він у князя вашого місце. Ідіть і вертайтеся зо славою! Не посороміть землі галицької!

— Не посоромимо, не посоромимо! — загреміло з усіх грудей хороброї дружини й війська всього.

— Слава, слава нашому князеві, Ярославові Володимирковичеві! — кликали раз-у-раз.

Задудоніла земля під копитами коней лицарської дружини, під ногами пішого війська, замаяли білі галицькі прапори з трьома чорними галками, заграли сурми — похід рушив.

Довго ще стояв князь на місці та глядів за військом. Жаль йому було, що не пішов із ними слави добувати. Та дарма, відповідальна праця жде тут...

*

**

По відході значної частини війська Галич затих, мов занімів. Служило в галицьких полках багато чужинців, та досить таки було й своїх. Із галичан майже кожна сім'я мала вояка в княжих полках, а було й так, що служили в війську й батько та сини. Чужинці наймалися в галицькі полки, бо князь Ярослав добре платив дружинникам і опікувався військом. Свої йшли у військо не так для плати, як щоб у полках здобувати собі чести, а князеві слави.

Затих і наче посумнів Галич, хоч праця йшла, як і давніше. Ремісники працювали, купці торгували, судна навантажені збіжжям, шкірами, воском, і медом, і деревом, а то й виробами галицьких мистців і ремісників плили, як і давніше, долі Дністром аж до Чорного моря. А відтам вертаючи, привозили дорогі золоті вироби, самоцвіти, грецькі килими й вина.

Князь увесь потонув у праці. Відбував суди, приймав звідоми³⁰⁾ воевод, тисяцьких, сотників, тіунів³¹⁾ і інших урядовців, приймав і чужі посольства, що їх кілька прибуло в цьому часі. Хоч як любив лови, не бачили його тепер тисьменицькі ліси, де він іще з батьком полював і вже князем нераз.

Нетерпляче дожидалися галичани повороту полків, а бодай вістки з походу. А то й вістки не було.

ПЕРЕМОГА

Галицькі залізні полки подалися по виході з Галича в столицю князя Ярослава Ізяславича — в Луцьк. Тут уже теж приготувлялося військо до походу. Направляли щити та списи, гострили мечі, робили стріли.

Дуже зрадів князь Ярослав Ізяславич, як тисяцький Тудор Єллич зголосився в нього.

— За кілька днів рушаємо в похід — сказав Тудорові. — Тим часом будь ти й дружина твоя гостями в мене.

І визначив передмістя луцьке на житла для галицького війська.

— А ти, воеводо, — звернувся ще до Єллича — будеш гостем у мене в теремі.

— Дякую, княже, буду тут і там біля війська.

За кілька днів рушили в дальший похід.

По дорозі злучилися з полками пересопницького князя та рушили проти половецької орди. А половці дійшли вже до Ярополча³²) й грабували села.

Перші стежі княжих військ зустрінулися з половецькими стежами вже на захід від Ярополча. Половецькі стежі й не пробували боротися зо стежами українських князів, бистро подалися назад, щоб своїм принести вістку про прихід княжих військ.

Коли хан довідався, що є й галицькі полки, стривожився.

— Лихо! — каже — напору цих полків, вправних і закутих у залізо не видержить наше військо. Та все ж таки велів готувитися до битви. Тим більше, що половецькі віщуні звістили половецьку перемогу.

— Буде багато жертв та перемога буде половецька — казали.

До битви прийшло між Ярополчем а Мунаревом. Перші наперли половці. Головно перли на ліве крило, де стояли полки пересопницького князя. Хотіли їх розбити та зайти всі українські війська з-заду. Та війська пересопницького князя держалися добре.

Галицькі полки стояли на правому крилі, а в середині луччани.

Зрозумів воєвода Єлцич про що йде половцям і каже:

— Вони хочуть зайти нас із ліва, а ми на їх ліве крило. Кіннота на перед!

І з розмахом висунулась галицька кіннота та вдарила на ліве крило половців. Не видержали половецькі полки, подалися з криком назад. Тоді луцький князь дав приказ своїм полкам ударити на середину половецького війська. Тут була найлютіша боротьба, половці билися хоробро та держалися на місці. Та коли праве крило половців, що перше почало бій, завершило, мусіла й середина податися назад, щоб не датися оточити. Вони подавалися до річки, щоб за нею найти опору. Та ще не встигли дійти до берега, як по той бік річки появився галицький відділ, зложений із самих галичан, що зайшли ярмом.

— За нашу честь, за славу князя нашого й Галича! — крикнув сотник, а за ним усі галичани.

І вдарили з-заду на половців. Половці не видержали несподіваного нападу. А тут уже й галицька піхота висунулася з яру. Наперли на половців із усіх боків. Половці збилися в один круг і хоробро відбивалися.

— Здавайтеся! — кличе до них князь Ярослав Ізяславич. — Бачите, що нема вам виходу.

— Половецькі воїни не здаються! Або перемагають, або гинуть! — закликав гордо половецький хан.

— То згинеш! — закликав князь Ярослав і з піднятим мечем кинувся на хана, а за князем його дружина.

Почався двобій. Хан зручно відбивав удари меча князя Ярослава. Аж князь Ярослав засягнув мечем його праве рамя. Рука повисла безсило. Та хан ухопив меча лівою рукою й так ще відбивався. Та вже не довго. Знесилений упав він із коня. Двох княжих дружинників ухопило його й понесло у княжий табор.

Коли не стало хана, половці гуртами піддавалися.

Битва була скінчена. Князь Ярослав подався в табір, щоб довідатися, що діється з раненим ханом.

Хан лежав звязаний у княжому наметі.

— Покличте тут боярина Онуфрія. (Був це боярин, що добре знався на лікуванні ран).

— Перевяжеш ханові рани! — приказав князь, коли боярин явився перед ним.

Хан ніяк не хотів дати перевязати собі ран.

— Коли я програв битву, то краще, хай згину.
А князь Ярослав йому на це:

— Бився ти хоробро. Як програв битву, то програв не з голотою, а з лицарством. Я твоєї смерті не бажаю. Виздоровієш, то за окупом віддам тебе твоїм землякам.

У хана засвітилися очі:

— Як вернуся, то відімщуся за перемогу наді мною. Затям собі це!

— Як Бог дасть! — відповів князь.

Хан дав уже собі перевязати рани спокійно.

А військо тимчасом вязало полонених та ділило їх на три рівні часті. Одна часть для пересопницького князя, одна для луцького, а одна для галицького.

Половецькі колодники³³) йшли сумні та старалися не дати знати цього по собі. А один із половецьких старшин, що дістався галицькому князеві, каже:

— Як би не ви, галицькі завзятці, ми були б горою.

ЗО СЛОВОЮ ВЕРНУЛИСЯ

Раннім ранком появилися галицькі полки під Галичем. Воєвода Єллич зголосився зараз у князя, щоб здати князеві звіт із походу.

Оповіді князеві докладно про весь похід і про битву.

— Впало наших галицьких дружинників понад 350 люда, бо битва була завзята, — звідомляв воєвода — та ворогів упало вдесятеро тільки, а колодників узяли ми до сім тисяч. З цього третину привів я тут.

— Поселимо їх тут, а хто багатший, може викупитися — сказав князь. — Дякую тобі, воєводо, що не посоромив ти галицької землі.

— Це не тільки моя заслуга, а всього лицарства.

— Так воно, та ти їм голова й на твої руки складаю я подяку всім. А за тих, що впали помолимося в церкві.

*

**

Гордо входили полки в укріплення города. Десь і те змучення з лица їх пропало по тільки трудах. Бодро та весело входило військо. Навіть коні повеселіли неначе, ступали рівно з піднятими шиями та ржали весело.

Люди повиходили з домів і приглядалися походові полків. А як надійшов полк, зложений із галицьких бояр і міщан, то вже окликає радости не було впину.

А полки йшли на майдан перед княжим теремом. Один за одним, рівно, плавно.

— Слава, слава! — неслися за ними оклики.

Сумні були тільки ті, що їх найближчі наложили головами там ген далеко. Та й вони потішалися.

— Згинули наші чоловіки, наші сини в боротьбі за рідну землю.

— Тепер уже буде безпечно плавати Дніпром у Чорне море — говорили купці. — Не зважуйтеся вже половецькі орди нападати на наші судна.

*
**

На другий день було в соборі благодарне богослуження й панахида по тих, що впали.

Був плач і ридання, та цей плач не ослаблював, а покріплював.

Кожен думав у душі:

— Князь не силував нікого йти в воєнну службу. Добровільно пішли. І згинули чесно за рідну землю й за князя. Не посоромили роду свого.

І гордість вливалася в груди прибитих сумом батьків і матерей, жінок, братів і сестер.

Князь стояв у церкві невеселий і молився. Здавалося немов він благає в Бога прощення за те, що на його приказ тільки людей наложило головами.

Молився князь Осьмомисл:

— У всьому Твоя воля, Господи! Без твоєї святої волі нікому не впаде й волосок із голови.

*
**

Половецький хан до весни прийшов до здоров'я. Тоді привезли й окуп і він відїхав.

На відїздному сказав князеві Ярославові Ізяславичеві:

— Говорив я тобі, що шукатиму пімсти на вас. Та ні! Ти обійшовся зо мною людяно. Покараю, тільки приїду, вішунів за не-правду, що ворожили мені перемогу.

НОВИЙ ГАЛИЧ

Не раз і не два висилав галицький князь Ярослав Осьмомисл свої полки на поміч іншим князям. Особливо радо помагав князям в забезпеченні торговельного

шляху по Дніпрі перед нападами хижих степових орд. Він добре знав, що торгівля це одна з підвалин добробуту держави.

Та бачив князь Ярослав, що при княжих спорах годі буде вдержати цей шлях. Тому рішився забезпечити доступ до моря для своєї держави.

— Не вдержать інші князі Дніпра, так я заберу для Галича Дністер аж до моря. І вислав під проводом Коснятина Сірославича військо до Чорного Моря.

Військо це очистило гирла Дністра з берладницьких³⁴), розбишацьких ватаг і посунулося аж до гирла Дунаю.

Воевода Коснятин Сірославич вислав молодого боярина Яромира Данилковича в Галич до князя Ярослава зо звітом.

— В наших руках є устя Дністра та Дунаю. Вся полоса між цими двома ріками очищена з берладників. Наші суди та посади³⁵) можуть безпечно плисти Дністром, а Прутом і Серетом дараби. Для тривкого забезпечення цієї полоси добре було б зрубити тут городок і лишити в ньому постійну залогу. Я вже й намітив тутечки відповідне місце на городок на лівому березі Дунаю, де в нього вливаються Серет і Прут. Є там уже оселя рибалок. Дуже добре місце на городок.

Сподобалося князеві Сірославичева рада.

— Так, треба забезпечити для себе ці місця — й відписав своєму воеводі:

— Твоя рада мені по душі. Пішлю дарабами дерево з Угорських гір³⁶), теслів і інших потрібних робітників. Хай під твоїм доглядом рублять городок.

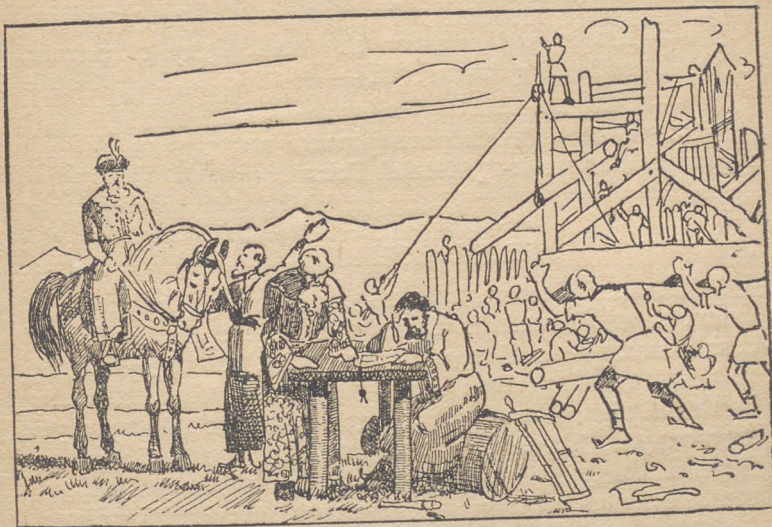
І закінчив князь: Хай тобі, воеводо, всемогучий Бог допоможе довершити великого діла та дай Боже, щоб городок, що ти його зрубиш, став для нашої держави новим Галичем.

Коли воевода Сірославич прочитав княже письмо, очі в нього засяли радістю й він сказав до Яромира Данилковича:

— Князь мимохить уже й назву надав новому горо-

дові. Назвемо його так, як князь написав: „Новим Галичем“.

Взялися за діло. Вимірили місце під городок, копали довкола рови та сипали вали. А мулярі й теслі вже зводили будівлі в середині. В першу чергу муровану церкву й замок. Робота аж горіла в руках досвідних майстрів. Неначе б один перед одним бажав пописатися, один одного перевищити.

І по кількох місяцях знову їхав боярин Яромир Данилкович у Галич. Та вже не конем, а купецьким судном.

У письмі до князя писав воевода: „Милостивий Княже! Город зрублений. Назвали ми його так, як Ти піддав у письмі до мене — Новий Галич³⁷). Нехай він справді, як диття старого Галича, стане славний і великий і прославить Твоє імення, Княже Наш. Присилай, Милостивий Княже, туди священників. А може й сам завітаєш на посвячення Нового Галича. Наш новий город має велику прийдешність перед собою. Він стане осередком торгівлі не тільки нашої держави, а й інших.

Дуже гарно може розвиватися риболовля та дати чималий прибуток нашій державі й добрий заробіток нашому бідному населенню“...

Каже князь Ярослав бояринові Яромирові:

— Добре списався воевода, та годі мені його там держати. Він тут потрібний. Я тебе назначу воеводою нових наших земель із осідком у Новому Галичі.

Низенько поклонився боярин Яромир Данилкович, новий воевода зайнятих для галицького князя земель.

— Дякую тобі, княже, за честь. Буду старатися вірно й совісно служити тобі. —

— Я певний цього — відповів князь.

З таким княжим розпорядком повернувся боярин Яромир Данилкович у Новий Галич.

КНЯЗЬ ОСЬМОМИСЛ

Воеводі Коснятинові не дуже до вподоби було таке княже зарядження. Він бачив тут невикористані багатства нових земель і снував уже собі в голові думки, як то він й загосподарює ці землі, як його імення стане славне. А тут княжий розпорядок перекреслив нараз усі його задуми. Та не сказав ніщо новому воеводі про це. Передав йому тільки урядування та зараз на другий день вернувся в Галич та зголосився в князя Ярослава.

А в князя був тоді на послуханні єпископ Козма в справі будови нової церкви в Галичі. Говорив князь Ярослав галицькому єпископові:

— На Божу хвалу я не пожалую грошей, і добрих будівничих та мистців до прикраси дому Божого найдемо.

Єпископ дякував князеві та хотів уже відходити.

— Іду, княже, не хочу забирати тобі часу, бо бачу, жде на послухання воевода Коснятин.

Князь попрощав єпископа й іще раз запевнив його, що дасть на церкву кілька лиш треба буде.

Радісно привітав князь воеводу Коснятина:

— Дякую тобі, воеводо, що ти так розумно та

гарно влаштував усе там. Тепер піде торгівля, як слід, не буде перепон.

— Ще, княже, не дуже там безпечно — говорить воевода — берладники відсунені, однак не знищені зовсім.

— Знаю це, воеводо, й тому саме назначив я там воеводою Яромира Данилковича. Він молодий, хай там здобуває собі лицарської слави. А мені тут потреба твого досвіду, розуму твого.

— Княже, — каже на це воевода — тобі не треба ніяких рад, ти думаєш за всіх, ти, наш княже, осьмомисл!

— Не так воно, воеводо! Не сила моя думати за всіх і про все, хоч і як хотілося б. Треба мені твоєї ради й поради.

Хоч воевода був невдоволений, що князь відкликав його з-над Дунаю, та ці княжі слова підхлибили йому.

А князь каже:

— Воеводо Коснятине, маю для тебе нелегку роботу. Треба мені забезпечити пограничні городи та городки. Хочу тобі поручити обіхати їх і оглянути, де що треба направити, де залогу побільшити. Знаю, що ти совісний чоловік і виконаєш доручення, як слід.

— Дякую за довіря, княже — сказав воевода. — Постараюся совісно сповнити наложений обов'язок.

Коли воевода відійшов, князь подумав:

— Аж тепер буду могти трохи відпочити. І пішов у свою бібліотеку, де о. Алімпій, бібліотекар і переписувач княжий, був зайнятий переписуванням якоїсь книги. Саме викінчував ініціал³⁸) золотом і киноваром³⁹).

Князь приглядався роботі свого бібліотекаря, а потім каже:

— Є в тебе терпець, отче, що ти можеш так старанно викінчувати ті букви та прикрашувати їх. Не прикритись тобі?

— Ні, милостивий княже, люблю цю роботу.

— Щасливий ти, отче, — сказав князь — бо я не

все можу робити те, що мені любе. Та попри замилювання, є ще на щастя почуття обов'язку.

— І вдовolenня зо сповненого обов'язку — додав о. Алімпій.

— Так, так — відповів князь.

ГІСТЬ ІЗ ГРЕЦІЇ

Р. Б. 1165. літом оббігла ввесь Галич вістка: До князя Ярослава приїхав у гості царевич із Греції. Різно оповідали собі про причину його приїзду. Та дійсна причина була така: Андроник, стрийний брат грецького царя, Емануїла Комнена, втік із Греції й то з тюрми. Цар Емануїл уважав його своїм ворогом і замкнув його був у тюрму. Та Андроникові вдалося втекти рибальським судном із Царгорода в лиман Дністра, а відсіля в Галич. Та не помочі прибув царевич прохати в галицького князя, а захисту, бо помочі був би йому князь Ярослав і не дав. Князь Ярослав був у дружніх взаєминах із грецьким царем, мав із ним воєнний і торговельний договір. Тому був спершу дуже невдоволений із приїзду царевича. Та коли на послуханні Андроник заявив йому, що прибув до нього тільки захисту просити, князь відповів:

— Захист, царевичу, в мене найдеш. У нас старий звичай каже: „Гість у дім, Бог у дім“. Дам тобі на удержання кілька міст і, поки схочеш бути моїм гостем, радо тебе вітатиму.

— Княже Ярославе, — каже на це Андроник — поки мого життя, буду тобі за те вдячний, що ти захистив мене в себе.

— Це ж християнська річ помагати ближнім у потребі — відповів князь.

Від цього дня Андроник був постійним гостем на княжому дворі. Князь Ярослав гостив його при своєму столі.

Раз якось зговорилися про лови. Андроник каже: — О, лови то я люблю над усе!

— А як так, — каже князь — то не будеш, царевичу, нудьгувати в мене, бо я також завзятий ловець. І вже через кілька днів заповів лови в тисьменицьких лісах.

Виїхали на лови чималим відділом.

Князь Ярослав оповідав Андроникові:

— Люблю найбільше лови в цих лісах. Ще малим хлопчиком їздив я туди з батечком, що надзвичайно любив лови.

Вже з самого початку пощастило і князеві Ярославові та його грецькому гостеві. Князь у полював ведмедя, а його гість кабана.

Три дні тривали лови. Повезли в Галич три вози, навантажені грубшою й дрібною дичиною.

Осьтак провів царевич Андроник то на ловах, то на княжих пирах повних п'ять місяців.

Аж тут одного дня прибули від грецького царя послы: двох митрополитів.

— В імені царя Греції, Емануїла, просимо в тебе, славний і могутній княже, відішли царевича Андроника в Грецію.

— Силою я його не відішлю, він мій гість. Як сам схоче, може їхати. Та пересвідчився я, що він нічого не винуватий. Усе зроблю моему приятелеві, імператорові Греції, та видати мого гостя, цього не вимагайте від мене.

На це один із митрополитів:

— Милостивий княже! Цар не думає заподіяти нічого лихого своєму стрийному братові. Він дасть йому землі та міста на життя, нехай тільки царевич Андроник зобов'язеться не виступати проти нього.

— А то говоріть із ним самим! — сказав князь і відіслав їх до Андроника.

Обидва митрополити сказали те саме й Андроникові. Андроник зрадів, що може вернутися в рідну землю, що за нею вже затужив. Та все ж таки жадав запевнення, що йому не грозить ніяка небезпека.

Митрополити запевнили його, що цар обіцявся дати йому землі та міста на удержання.

— Землі й міста я маю й тут у галицького князя — відповів Андроник. — Не про те мені йде! Хочу жити в рідній землі та бути там певний життя.

— На це є царське слово — відповіли митрополити.

— Коли так, то я годжуся, — відповів Андроник — бо хоч тут із ласки князя Ярослава живеться мені добре — та це не моя рідна земля. Я аж тут на чужині зрозумів, яке то велике слово „рідна країна!“. Туга влять мене щораз більше.

Князь Ярослав запросив обидвох митрополитів на пир, що на ньому був, як звичайно, й Андроник. На обіді порішили, як грецький царевич відіде в Грецію.

ВІДІЗД АНДРОНИКА

Через кілька днів Андроник із обидвома митрополитами вирушив у дорогу. А товаришили їм: Галицький єпископ, Козма, та найвизначніші бояри під проводом воеводи Коснятина Сірославича.

Сердешно прашався Андроник із князем і всіми, що стали йому близькі.

— Як би не туга за рідною країною, остав би я з вами на завсіди — говорив.

Єпископ Козма був у Царгороді місяць, прийма-ний із великими почестями грецьким царем.

А воевода Коснятин повернувся аж по трьох місяцях і привіз від Андроника памяткові гостинці всім знайомим. У письмі до князя Ярослава дякував Андроник іще раз за гостинність для нього, ізгоя, запевняв, що грецький цар Емануїл тепер уже відноситься до нього добре. „Та це твоя заслуга, княже Ярославе, — писав Андроник — бо цар заявив мені, що коли ти, його приятель, держав мене в себе, як друга, то й він вірить, що я йому не ворог“.

Так князь Ярослав погодив грецького царя Емануїла Комнена з його стрийним братом Андроником Ісакієвичем.

ОСТАННІ ЛОВИ КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА ОСЬМОМИСЛА

Минали роки за роками. Під мудрою управою князя Ярослава розбудувалося й багатіло галицьке князівство. Любив і поважав свого князя нарід. Співці укла-дали в його честь похвальні пісні.

За трудами та журбами про добро держави не дбав князь про себе. Він часто говорив:

— Князь голова, а й слуга свого народу. Мусить про всіх думати та для добра всіх трудитися. Свої особисті справи мусить поставити на самому кінці.

Одинокою розривкою князя були книжки, що їх радо читав, та ще й лови, що їх любив пристрасно.

У вересні 1187. р. приготовлював князь великі лови в своїх улюблених тисьменицьких лісах.

Князь Ярослав мов відмолоднів. Погода була гарна. Небо чисте, сонце гріло, як у літі.

Виїхали.

За Галичем, неподалік Галичиної Могили⁴⁰), старенький сивобородий хлібороб орав ниву волами. Як надїхав княжий відділ, він перестав орати та приглядався ловецькій дружині та валці возів.

Коли князь зрівнявся з ним, поздоровив:

— Дай, Боже, щастя!

— Дай, Боже, й тобі, милостивий княже! — відповів селянин, а по хвилі додав. — Не в пору ти вибрався на лови.

— Чому не в пору? — счудувався князь — така гарна погода!

— Погода то гарна, та не на довго. Буря та злива висять у повітрі, — відповів старець.

— Відкіля ти це знаєш? — спитав князь.

— Чую її у повітрі й у костях моїх — сказав старець.

— Ну що ж, як буря то буря! Перебув я неодно, перебуду й її. Ідемо даліше.

Відіхали. Селянин ще довго глядів за відїзджаючими їздцями та возами, а потім узявся знов орати.

Як князь віхав у ліс, відразу став мов не той. Жваво та грімко роздавав прикази, розставляв людей.

А ліс стояв тихо, тихісько без руху. Неначе в непевності, як військо перед битвою. Ця тиша спершу неначе бентежила князя, та як почув тріскіт гилля в гущавині, забув про все. Пізнав, що це якась грубша звірина там женеться. Небаром побачили всі.

— Олень, олень! — пішло шепотом між ловцями.

Князь націлився з лука. Засвистіла стріла та встрягла оленеві в бік. Стривожений олень пігнав, що сили, наперед. А князь за ним. Ще двічі вистрілив із лука та не поцілив, бо олень бистрим скоком скрутив убік. Князь не оглядався вже поза себе, чи є за ним люди його, а гнався даліше. Вибіг на поляну, побачив в далі оленя, що пристанув та тривожно розглядався. Наложив стрілу на лук, націлився та вистрілив. Поцілив оленя в хребет. Олень зробив іще кілька скоків і впав. Князь прискочив до оленя та ножом добив його. Тут і зявилися біля князя його люди.

Зайняті оленем і не завважили, як на небі появилася мала чорна хмаринка, що бистро росла.

Аж як у лісі стемніло, сказав хтось:

— Правду казав старий селянин там під Галичною могилою, буде буря.

Князь глянув і собі на небо. Все вже було чорне. А тут і громи та злива відразу.

— Вертаймося до табору! — каже князь.

Та заки дійшли до возів, перемокли всі до нитки.

А тут лле даліше, як із ведра, та похолодніло сильно відразу. Наборзі зробили над возом наметець і туди схоронився князь. Та холодно було йому, аж зубами дзвонив.

Каже воевода Тудор:

— Княже, нема що, треба нам кинути лови та їхати до найближчої хати.

Так і зробили. Їхали, їхали та вкінці побачили в далі загороду. Ледве доїхали болотом. Застукали в ворота. Залаяли собаки. Аж по добрій хвилині почули чалапання важких чобіт та голос:

— А кого там товче в таку плюту по дорогах?

— Князь Ярослав вертає з ловів та хоче скритися в вас перед дощем — відповіли вони.

Заскрипіли ворота й віз із князем віхав на подвіря, а за ним інші вози та кінні їздці.

Повели князя в хату. Зараз переодягли його в суху одежу, подали гарячого молока.

Князь прийшов до себе. Повеселів, жартував.

Небаром дощ усух. Князь подякував бояринові Яромирові Космичу й його подрузі за гостину і поїхав у Галич.

ЯК КНЯЗЬ ОСЬМОМИСЛ ІЗ ЦИМ СВІТОМ ПРАЩАВСЯ

Хоч князь по повороті з ловів не чувся недужий, усі завважили велику зміну на лиці князя. Лікар відразу сказав:

— Княже, тобі треба зараз у постіль.

Та князь йому:

— Е, що там! Чую мале ослаблення, та воно поїде. Нема часу лягати, справи ждуть.

Та в вечір дістав князь сильну горячку, а потім нараз трусила його пропасниця, та нарікав, що коле його в лівому боці. Також сильний кашель докучав. Лікар оглянув і сказав, що це запалення легень.

Так без зміни було весь тиждень до суботи. В суботу 19. вересня полегшало князеві. А в неділю сподівався лікар перелому. Перелім був, та князеві не полегшало. Це зажурило лікаря.

— Якась недуга прилучилася. Найгірше, що я не можу означити її — журился лікар.

Князь чув сильне ослаблення на всьому тілі, знесилу.

І що дня було гірше. Лікар був безрадний.

В понеділок 27. вересня князь велів покликати до себе дворецького Гліба Даниловича та каже йому:

— Бачу я вже, що приходить мій кінець. Треба попрощатися з цим світом. Поклич о. єпископа, всіх воевод і визначних бояр. Хочу з ними попрощатися та сказати їм мою останню волю.

Прийшов єпископ Козма з Найсвятішими Дарами. Висповідав князя. Князь прийняв напуття.

А потім стали сходитися всі покликані воеводи та визначні бояри.

Князь велів поправити собі подушки так, щоб міг сісти.

— Воеводи й усі визначні мужі галицькі! Чую, що вже скоро покличе мене Всевишній перед свій престіл на суд. Тому хочу попрощатися з вами всіми та сказати вам мою останню волю. Знаєте: двох у мене синів — Володимир і Олег. Володимир смутить мене. Він легко може знищити все, що збудував і укріпив мій батько й я. Зате Олег, я певний того, піде слідами батька мого й моїми. Тому призначаю йому на княження Галич, а Володимирові даю Перемишль. Там боярство й нарід приязане до своїх князів, там держиться старий лад кріпко й нема небезпеки, що Володимир зруйнує його. Тут інакше. Тут треба сильної руки, щоб удержати лад і слухняність. Тому я прошу вас і благаю для добра рідної землі та для добра всього народу, сповніть мою волю. Обіцяєте мені?

Настала на хвильку мовчанка. Всі оглядалися одні на одних. Видно було, що не всім до вподоби такий розпорядок князя. Тоді князь звернувся до воеводи Коснятина, що був його противником довгі роки.

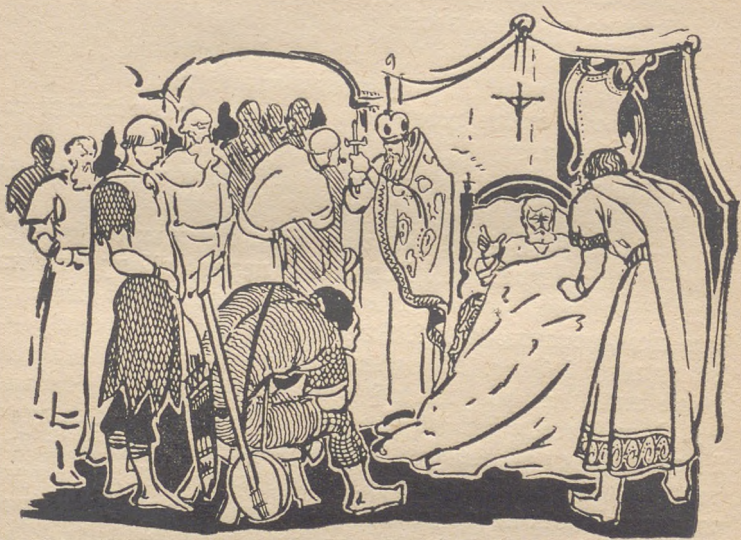
— Як ти, воеводо, думаєш?

А Коснятин відразу:

— Твоя воля для мене свята, княже!

Тоді вже всі:

— Буде так, як ти розпорядиш, милостивий княже!
Тоді князь:
— То ж прирікаєте мені, що не зломите мого розпорядку?
І всі сказали:
— Прирікаємо.
А князь:

— Отче єпископе, подайте хрест усім до цілування.

Всі цілували хрест святий, а князь потім сказав:

— Тепер я спокійніше відйду з цього світа. Простіть мені всі, коли може кого я мимохить скривдив. Я прощаю всім, хто проти мене, князя вашого, чимнебудь провинився.

Так три дні покликував князь до себе галицьких бояр і відбирав від них приречення, що не зломлять його розпорядку, та пращався з ними.

І всі цілували хрест святий.

І всі зо слізки прашалися з князем, навіть колишні його вороги.

А третього дня дав приказ князь Ярослав дворецькому:

— По мойй смерти майно мое роздати на церкви, монастир і вбогим.

*
**

Першого жовтня в четвер рано Р. Б. 1187. не стало князя в живих.

Заплакав голосно ввесь Галич на похоронах князя, а найбільше вбогий народ.

Три дні роздавали княже золото й срібло з княжої скарбниці, а не змогли роздати всього.

ЗАКІНЧЕННЯ

Не стало Осьмомисла, не стало доброго батька народу та розумного керманича держави. І темні хмари нависли над Галицькою Землею. Ласі мадари забажали загарбати землю Ростиславичів для себе. Та не вдалося. Отямилися галичани та спільними силами прогнали мадярських наїзників. А потім, по смерти останнього Ростиславича, Володимира Ярославича, засів на престолі в Галичі князь Волині, Роман Мстиславич, що злучив галицьку державу з волинською та дав почин новій династії Романовичів, що дала теж розумних і славних князів і правила майже півтора століття.

ПОЯСНЕННЯ

- ¹⁾ **Червенські городи**, це були городи між Сяном і Бугом: Червень (тепер село Чермно), Белз, Потелич, Любачів, Перемишль та ін. Колись давно мусіли вони належати до князівства, що його столицею був Червень, відсіля і назва всіх городів. Пізніше захопили Червенське Князівство великоморавські князі, а потім були ці городи під владою моравського князя й від нього відібрав мабуть Володимир В. 981 р. Нестор пише, що ці городи відібрав Володимир Вел. від Польщі, та воно не можливе, бо в цих часах Польща ще не сягала аж туди, навіть Краків належав до моравської держави. Аж пізніше здобув його король Болеслав Хоробрий і прилучив до свого князівства. Нестор написав так тому, бо в його часах ішли вже війни за ті землі українських князів із Польщею й він думав, що так воно було й 981 р.
- ²⁾ **Побратими**, друзи, що запрягли собі жити з собою, як брати, в досмертній любові й вірності, в потребі завжди помагати один одному та навіть життям жертвувати за побратима.
- ³⁾ **Тьмуторокань**, на побережжі Азівського та Чорного моря.
- ⁴⁾ **Кавказ** — гори на пограниччі Європи та Азії.
- ⁵⁾ **Касоги**, кочове плем'я турко-татарське. Їх потомки теперішні черкеси на Кавказі.
- ⁶⁾ **Корсунські греки**, греки з грецької колонії Корсуня (Херсону) на Кримі, над Чорним морем. Корсунь лежав невіддалік від теперішнього Севастополя.
- ⁷⁾ **Печерська Лавра**, найстарший монастир у Києві, заснований св. Антонієм Печерським і св. Теодосієм Печерським.
- ⁸⁾ **Галицька волость**, галицьке князівство.
- ⁹⁾ **Постригтися в черці**. Вступити в монастир, де при прийнятті постригали волосся.
- ¹⁰⁾ **Дітські**, нижчі дружинники при князях.
- ¹¹⁾ **Вотчина**, батьківщина, спадщина по батькові.
- ¹²⁾ **Віче**, нарада громадян, голов родин. Віче сьликав князь у важких справах.
- ¹³⁾ **Торчин**, людина фінського племені торків.
- ¹⁴⁾ **Отрок**, тесаме що дітський гл. пояснення ч. 10.
- ¹⁵⁾ **Давид і Олег Святославичі**, сини князя Святослава Ярославича, внуки Ярослава М.
- ¹⁶⁾ **Істці**, ті, що шукали в суді своєї правди (іскати — шукати) позивачі, обжалівники.

- 17) **Судня**, світлиця, де відбувався суд.
- 18) **Послухи**, судові свідки, що чули погрозу, чи що.
- 19) **Видоки**, судові свідки, що бачили подію, розглядану в суді.
- 20) **Судній дяк**, судовий урядовець.
- 21) **Тивун**, тіун, княжий слуга, управитель дому, окремий уряд при князях, єпископах а то й боярах, а також урядник при управі міста, чи села.
- 22) **Холоп**, свободний, що за довги зобов'язався служити вірителеві.
- 23) **Смерд**, свободний селянин.
- 24) **Різи**, відсотки від довгу.
- 25) **Істо**, істе, капітал.
- 26) **Огнищанин**, власник огнища, себто власник дому, громадянин, боярин.
- 27) **Тяжа**, судова справа, процес.
- 28) **Продажа**, грошева кара за зроблену шкоду.
- 29) **Поток**, прогнання з краю.
- 30) **Звідоми**, звідомлення, звіти.
- 31) **Тіуни**, гляди зам. 21. Тивун.
- 32) **Ярополче**, село під Києвом, засноване князем Ярополком.
- 33) **Колодники**, воєнні бранці, що їх заковували в колоди (дерев'яні кайдани).
- 34) **Берладницькі ватаги**, що їх зібрав князь-ізгой Іван Ростиславич, син перемиського князя Ростислава Володаревича в городі Берладі, в теперішній Молдаві. Від цього городу й Івана Ростиславича звали Берладником, а його сина Ростислава Берладником.
- 35) **Суди та посади**, кораблі та човни.
- 36) **Угорські гори**, Карпати.
- 37) **Новий Галич**, тепер Галац у Румунії.
- 38) **Ініціал**, початкова буква розділу в книжці, гарно красками розмальована.
- 39) **Киновар**, яскочервона фарба, вживана до малювання ініціалів та інших образків у давніх, писаних книжках.
- 40) **Галичина Могила**, могила під Галичем, що про неї згадує Галицько-волинський літопис. Де вона була, тепер не знають.

ЗМІСТ:

Сміливий князь	3
Князь Тьмуторокані	4
Смерть серед пиру	5
Княжі сироти в Києві	7
На дворі київського князя	9
У князя Волині	11
Збирають дружину	14
На рідній уділі	15
У своїй вотчині	16
У братній згоді	18
Зїзд у Любечі	20
Лихий дорадник	21
Давидові намови	23
Князь Василько в Києві	24
В гостях у великого князя	25
Зрада	26
Осліплення князя Василька	29
Цього не було ще в руській землі	29
Розбиті мрії	31
Суд над Давидом	32
За західні межі держави	33
Втікач із Кракова	35
Князь Володар у полоні	36
На волі	37
Відплата Володаревичів	38
Галич столицею	40
Князь Володимирко судить	42
Росло значіння кн. Володимирка	46
Війна за Белз	47

3619/36

Смерть князя Володимирка	48
Гості князя Ярослава	51
Залізні полки Осьмомисла	55
Перемога	57
Зо славою вернулися	60
Новий Галич	61
Князь Осьмомисл	64
Гість із Греції	66
Відїзд Андроника	69
Останні лови кн. Ярослава Осьмомисла	69
Як князь Осьмомисл із цим світом прашався	72
Закінчення	75
Пояснення	76

ПРЕГАРНИЙ ЧАСОПИС ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

„НАШ ПРИЯТЕЛЬ”

що виходить у Львові від 1922 р. щомісячними гарними, ілюстрованими книжечками, повинен бути в кожній українській хаті та в руках кожної дитини.

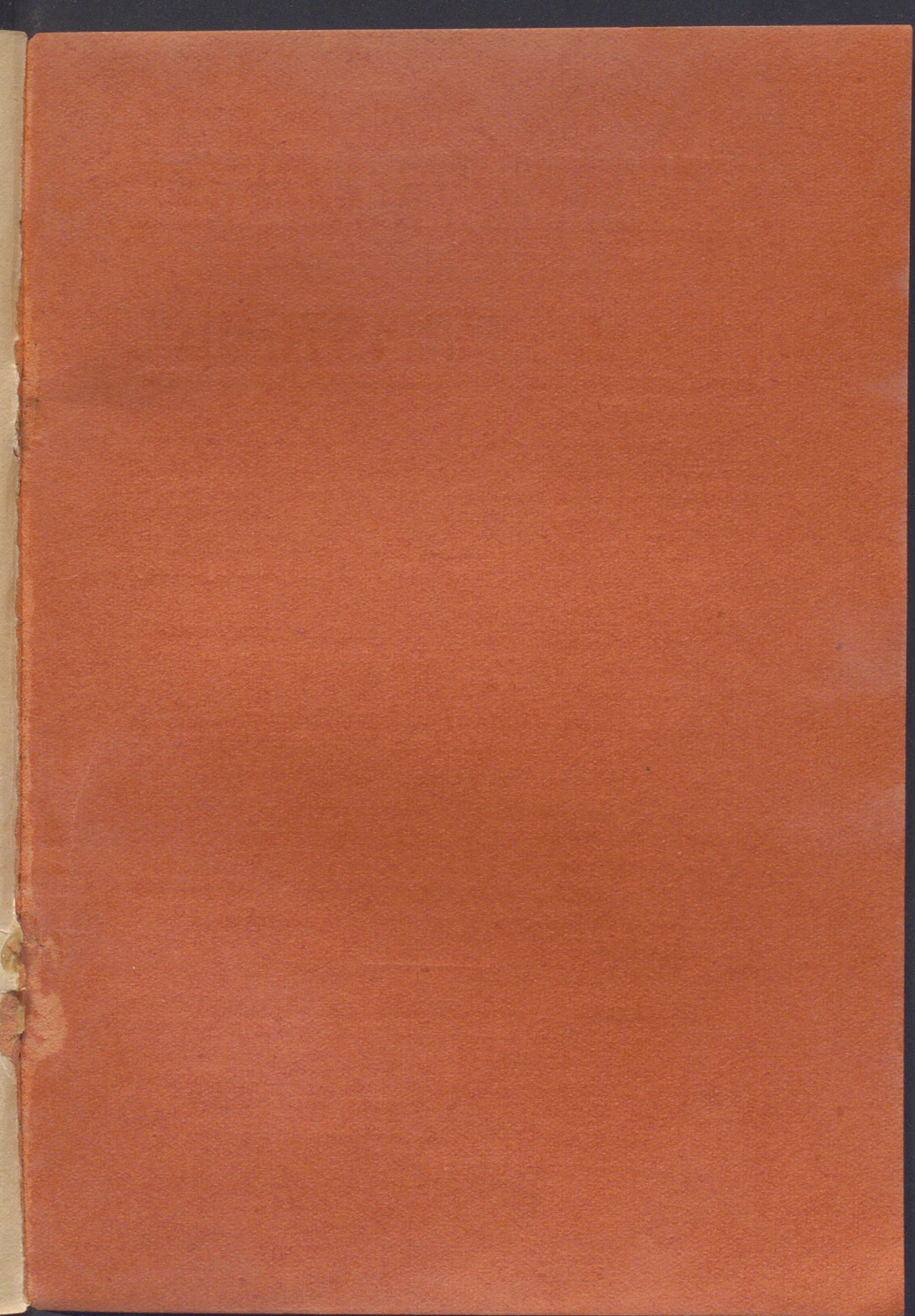
Річна передплата тільки 1.50 зл.!

Жадайте оказових примірників!

Хто читає журнальчик „Наш Приятель“, цей навчиться любити Бога, Богородицю та Батьківщину.

Адреса:

„НАШ ПРИЯТЕЛЬ“ — ЛЬВІВ, вул. СИКСТУСЬКА 39а.

21 КВІТНЯ 1936

„БІБЛІОТЕЧКА НАШОГО ПРИЯТЕЛЯ”

ЛЬВІВ, ВУЛИЦЯ СИКСТУСЬКА 39а.

видала досі наступні випуски:

1. „З небесного городчика” — це збірка легенд про Христа й Богоматір. — Ціна 80 сот. (з пошт. пересилкою 95 сот.).

2. „Було колись на Україні” — I. Найдавніші часи. — Історичні оповідання А. Лотоцького з нашої бувальщини. — Ціна 70 сот. (з пересилкою 85 сот.). На кращому папері 10 сот. дорожче.

3. „Було колись на Україні” — II. Великокняжа доба. — Ціна 90 сот. (з пересил. 1.05 зл.). На кращому папері 10 сот. дорожче.

4. „Божі стежечки” — гарненькі оповідання О. Квіта, що відносяться до Божих заповідей. — Ціна 85 сот. (з пересил. 1.— зл.).

5. „Байки” — французького найславнішого байкара Ля Фонгена в гарнім переспіві Ярослава Вільшенка. Ціна 75 сот. (з перес. 90 сот.).

6. „Тайна хлопяти” — це цікавий життєпис одного святого хлопчика. Будуючий зміст! Ціна 80 сот. (з пересил. 95 сот.).

7. „Було колись на Україні” — III. Ростиславичі. Ціна 85 сот. (з пересил. 1.— зл.). На кращому папері 10 сот. дорожче.

У передплаті „Бібліотечка Нашого Приятеля” дешевша, бо разом з поштовою пересилкою коштує: річно (чотири книжки) тільки 3.— зл., піврічно (дві книжки) 1.50 зл., квартално (одна книжка) 75 сот. Передплатники „Бібліотечки” можуть дістати за готівку також попередні випуски по 75 сот. разом з пересилкою.

Ставайте передплатниками!